

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

2013

Markéta Beránková

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Existencialismus J. P. Sartra a existencialismus
A. Camuse.**

Shody a rozdíly

(Problematika mezilidských vztahů)

Markéta Beránková

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

**Existencialismus J. P. Sartra a existencialismus
A. Camuse.**

Shody a rozdíly

(Problematika mezilidských vztahů)

Markéta Beránková

Vedoucí práce:

Mgr. Eduard Neupauer, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

OBSAH

1	Úvod	1
2	Charakteristika existencialismu	3
	2.1 Francouzský existencialismus.....	14
	2.2 Existencialismus J. P. Sartra a existencialismus A. Camuse	18
3	Jean-Paul Sartre.....	30
	3.1 Život Jeana-Paula Sartra	30
	3.2 Dílo Jeana-Paula Sartra	34
4	<i>Zed' a nevolnost</i> (Jean-Paul Sartre)	38
	4.1 <i>Zed' (Le Mur)</i> – obsah	39
	4.2 <i>Nevolnost (La Nausée)</i> – obsah.....	41
	4.3 Rozbor děl <i>Zed' a Nevolnost</i>	43
5	Albert Camus.....	45
	5.1 Život Alberta Camuse.....	45
	5.2 Dílo Alberta Camuse	48
6	<i>Cizinec a Pád</i> (Albert Camus)	51
	6.1 <i>Cizinec (L'Étranger)</i> – obsah.....	52
	6.2 <i>Pád (La Chute)</i> – obsah	54
	6.3 Rozbor děl <i>Cizinec a Pád</i>	56
7	Motivy existencialismu	60
	7.1 Mezilidské vztahy	60
	7.2 Smrt.....	63
9	Seznam použité literatury	68
	9.1 Primární literatura.....	68
	9.2 Sekundární literatura	68

	9.3 Internetové zdroje.....	71
10	ZUSAMMENFASSUNG.....	72

1 ÚVOD

Předkládaná diplomová práce se bude zabývat tématem: Existencialismus J. P. Sartra a existencialismus A. Camuse: Shody a rozdíly (Problematika mezilidských vztahů). Výběr daného tématu byl zvolen z důvodu odlišného pohledu na mezilidské vztahy a pojetí člověka jako existence dvou významných představitelů filozofie 20. století. Pro existencialismus jsou charakteristické pojmy jako svoboda, komunikace či dějinnost (existence vždy v konkrétní situaci). Lidská existence svým určením je svobodou. Svoboda je možnost jednat podle vlastní vůle, s níž je spojena určitá míra odpovědnosti. V dnešní moderní demokratické společnosti má jedinec možnost svobodně se rozhodovat, zároveň však existují totalitní země a různé organizace (např. církev, náboženské sekty aj.), které omezují svobodu člověka, svobodu celé společnosti. V takovéto společnosti se člověk nemůže rozhodovat podle své vůle, nemá možnost volby, jelikož se musí řídit pravidly, příkázáními a zákony v daném státě. Komunikace je těsně spjata s existencialismem, je důležitá pro přenos informací od konkrétního jedince nebo skupiny k ostatním. Komunikací může být mluvená řeč, ale také písemná sdělení. Významnou roli hraje i neverbální komunikace. Se vznikem rozhlasu, televize a internetu se komunikace rozvinula, ale zároveň se oddělily bezprostřední sociální vztahy.

Diplomová práce se bude věnovat stručné charakteristice filosofického a literárního směru existencialismu a bude rozdělena do osmi kapitol. V jednotlivých kapitolách bude provedena analýza existencialismu francouzského filozofa, publicisty, spisovatele a dramatika Jean-Paul Sartra, který významně ovlivnil francouzské filosofické myšlení dvacátého a také první polovinu jednadvacátého století. Metodicky se opíral o fenomenologii, ačkoliv odmítal Husserlovu koncepci transcendentálního Já. Odmítal také esencialismus tradiční metafyziky, což se promítlo do jeho pojetí vědomí. Následně bude

přiblížena jeho literární tvorba, zejména dvě stěžejní díla: Nevolnost a Zed', kde bude proveden rozbor a porovnání těchto románů. Práce bude dále zaměřena na život a dílo francouzského spisovatele, dramatika, filosofa a publicisty Alberta Camuse, rozbor a porovnání jeho románů Cizinec a Pád, které velmi vystihují Camusovy názory. Základní myšlenkou A. Camuse bylo najít východisko z odcizení současného člověka, které viděl v revoltě proti pocitu absurdity, jež se člověka ujímá při vidění světa a svého současného postavení v něm. Závěrečná kapitola se bude věnovat motivům existencialismu, konkrétně mezilidským vztahům a smrti.

K tématu existencialismu, životu a dílům Jean-Paul Sartra a Alberta Camuse bylo vydáno mnoho kvalitních monografií. Při rozboru děl však bylo vycházeno z historických a faktických údajů, na základě jejichž komparace bylo složitější dostat se k pravdě. Pro snadnější pochopení rozboru děl byla v práci využita především sekundární díla od literárního historika, kritika a esejisty Václava Černého, Wolfganga Jankeho, filosofky Jany Novozámské aj.

Cílem předkládané diplomové práce je poskytnutí přehledu o daném tématu. Pečlivá analýza vybraných literárních – beletristicky zaměřených – děl dvou vrcholných představitelů francouzského existencialismu by k tomu měla pomoci. Záměrem práce je přiblížení a vysvětlení několika stěžejních pojmů jako existencialismus, francouzský existencialismus či motivy existencialismu, k nimž patří: mezilidské vztahy (láska, přátelství) a smrt. Uvedené motivy jsou existenciály, které nám určují samotnou existenci. Skrze ně je možné lepší vystižení souboje člověka proti absurditě smrti. Právě mezilidské vztahy a uvědomění si vlastní konečnosti – smrti - nám má pomoci si uvědomit vlastní existenci a určit jí nějaké hranice. Absurdita smrti vychází ze samotné absurdity života.

2 CHARAKTERISTIKA EXISTENCIALISMU

Existencialismus je významný filosofický směr 20. století, který se rozvinul mezi německými a francouzskými filosofy. Prolíná se s příbuznými filosofickými směry: fenomenologií¹, filosofickou antropologií² a personalismem³. Impulsem pro vznik existencialismu byla zkušenost z první světové války. Během této války se člověk stal pouhou součástí politických a ideových hledisek.⁴ Dle Franze Adlera měl existencialismus celou řadu předchůdců od Sokrata, svatého Pavla, po Dostojevského a F. Kavku. Samotný existencialismus však začíná od Kierkegaarda a během první poloviny 19. stol.⁵

Existencialismus není v dějinách západního myšlení novinkou. Jak již bylo zmíněno výše, podobná témata lze najít již u antických myslitelů. Existencialistický individualismus se od svých předchůdců odlišuje filosofickým charakterem světa, kde jednotlivec prosazuje sebe sama, zatímco Sokrates a Kant spoléhali na objektivně a všeobecně poznatelné struktury světa, existencialisté považují objektivitu světa jako představu. Vesmír je pro člověka velká a hrozící neznámá, a tato zkušenost nicoty je danou vlastností lidské existence.⁶

Byly zpochybněny dosavadní hodnoty a filosofii začíná zajímat člověk jako bytost žijící v neuspořádaném světě, který se snaží ve své

¹ Z řeckého slova *phainomenon* - jev a *logos* - což je řeč, tzn. nauka o jevech, filosofie 20. století, jejímž zakladatelem byl E. Husserl. Vyznačuje se tím, že se myslitelé vraceli k předkantovským myslitelům. Filosofie života a je pokládána za zrod existencialismu.

² Filosofické myšlení, které proniká různými filosofickými obory, snaží se o uchopení existence člověka, jeho podstaty a místa v tomto světě.

³ Filosofický a teologický směr, který chápe člověka jako osobnost schopnou zaujmout postoj prostředí, ve kterém žije a k sobě samému. Plyne z aktivní účasti člověka na poznání světa.

⁴ BLECHA, I. *Filosofický slovník*, s. 116.

⁵ ADLER, F. The social thought of Jean-Paul Sartre. [online]. [cit. 2013-04-20]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/2771140?uid=3737856&uid=2&uid=4&sid=21101952541013>

⁶ BRAMANN, J K. Sartre: Existentialism and the Modern World. [online]. [cit. 2013-04-20]. Dostupné z: <http://faculty.frostburg.edu/phil/forum/Existentialism.htm>

existenci najít smysl života. Dále český filosof Ivan Blecha uvádí, že se od 30. let 20. století začíná rozvíjet existencialismus, jenž se zabývá problémy, které prožívá obyčejný člověk. Již po skončení druhé světové války byl tento filosofický směr velice populární.⁷

Se samotným termínem existencialismus přišel jako první německý historik F. Heinemanna.⁸ „Jednotliví stoupenci existencialismu akcentovali rozličné momenty; učení jednoho křídla existencialistů vyúsťuje do ateismu (Sartre), naproti tomu u tzv. křesťanských existencialistů do fideismu⁹.“¹⁰ „Základní otázka naší existence zní, zda je tato existence vůbec smysluplná.“¹¹

Existencialismus je výrazem ducha doby, každý spisovatel či filosof zařazený do této skupiny má jiný způsob vyjadřování a odlišné závěry. Povahu tohoto myšlenkového směru vyjádřil český spisovatel Václav Černý ve své knize *První a druhý sešit o existencialismu*, kde píše: „Je opravdu tolik existencialismů, kolik existencialistů. Ale stejně je pravda, a není to jediný paradox hnutí, že neexistují existencialisté, nýbrž existencialismus.“¹² Vysvětluje to tím, že většina autorů existencialismu doposud nedokončila svá díla a myšlenky. Nejsou ještě osobnostmi, jež mají ukončen svůj rozvoj. Uvádí: „[...] existencialismus jakožto směr a způsob myšlení a tvoření, jenž je charakterizuje a z něhož rostou, je konstituován.“¹³ Dále se ptá: „[...] kdo je existencialistou?“¹⁴ Následně dostává odpověď: „Existencialisté se – a to nezákladněji, opakují –

⁷ BLECHA, I. *Filosofická čítanka*, s. 379.

⁸ BLECHA, I. *Filosofický slovník*, s. 116.

⁹ Z lat. *fides* - víra. Souhrnné označení anti-racionalistických křesť. filosofii, dle nichž je výlučným pramenem víry zjevení Boha a víra sama pak výlučným principem poznání.

¹⁰ VLAŠÍN, Š. at al. *Slovník literárních směrů a skupin*, s. 61.

¹¹ PETŘÍČEK, M. *Úvod do (současné) filosofie*, s. 93.

¹² ČERNÝ, V. *První a druhý sešit o existencialismu*, s. 28.

¹³ Tamtéž, s. 28.

¹⁴ Tamtéž, s. 26.

shodují se v tom, že jejich východiskem je subjektivita individua, tj. osobní vědomí postihující samo sebe.¹⁵

Ačkoli je na existencialismus obvykle odkazováno jako na zřetelnou filozofii, je téměř nemožné poskytnout přesnou definici jakožto jednotného a identifikovatelného myšlenkového směru. Ve skutečnosti zde není jediná doktrína, se kterou by všichni výše uvedení myslitelé skutečně souhlasili. Například někteří z představitelů existencialismu jsou samozvanými křesťany, zatímco jiní tvrdí, že pravý druh ateismu je v samém srdci skutečného existencialistického názoru. Několik předních spisovatelů existenciálního hnutí také v průběhu svého života změnilo některé ze svých základních výroků, a proto je obtížné rozhodnout, která část jejich práce by měla být považována za nejvíce "existenciální".¹⁶

Hovořit o existencialistickém hnutí a filozofii dává smysl proto, že spisovatelé se potýkají se stejným základním problémem: myšlenkou o "autentické" existenci. Tak či onak všichni existencialisté se zabývali představou, že většina lidí nežije skutečný život, ale nějaký druh pseudoživota, který se nedokáže dostat k srdci skutečné lidské existence. Většina lidí, tento bod je také dán, nedokáže být opravdu sama sebou – díky bezmyšlenkovitému přijímání příkázání a zákonitostí jejich rodné kultury, díky automatickému souladu s tím, co se má dělat, nadměrnému zaobírání se světskými záležitostmi a triviálními obavami nebo díky hledání úkrytu před hrozcí prázdnotou nihilismu¹⁷ a moderního života v nějakém stanoveném kultu nebo náboženství. Autentický život podle typických existencialistů nelze žít následováním běhu jakéhokoli druhu "stáda" a jeho kolektivních přesvědčení a zájmů, ale pouze odhodlaně žít z hloubi

¹⁵ ČERNÝ, V. *První a druhý sešit o existencialismu*, s. 26.

¹⁶ BRAMANN, J. K. Sartre: Existentialism and the Modern World. [online]. [cit. 2013-04-20]. Dostupné z: <http://faculty.frostburg.edu/phil/forum/Existentialism.htm>

¹⁷ Z lat. *nihil* – nic. Jedná se o postoj nebo filosofické stanovisko, které pouze popírá a odmítá.

svého já z uznávané a potvrzené individuality, která sebe sama nachází v temném a nicotném universu.¹⁸

Většina lidí se může ještě držet některé z těchto konstrukcí reality a cítit se v bezpečí v jejich zdánlivě pevných strukturách, ale každá zvědavá mysl je povinna zjistit, jak svévolné nakonec tyto konstrukce jsou a jak moc jim chybí jakési objektivní podpory, které je třeba získat pro absolutní platnost, již je třeba mít. Nakonec vše, co čestný člověk může udělat, je spolehnout se sám na sebe při určování, jaká struktura by měla sloužit jako základní rámec, jaký hodnotový systém by měl být přijat, a to, pro jaké konečné cíle by mělo stát za to žít. Zatímco zvyk a sociální tlak může přimět většinu lidí držet se zbytků starších světonázorů a morálních systémů, existencialisti trvají na tom, že čestně zvědaví jednotlivci se nemají spoléhat na nic než sami na sebe, takže jsou v konečném důsledku, slavnými slovy Sartra, "odsouzeni ke svobodě".¹⁹

Ve *Slovníku literárních směrů* je poznamenáno k existencialismu toto: „Jeho východiskem je člověk jako jedinec, jeho vnitřní „já“ izolované od společnosti. On jediný je s to si uvědomovat a realizovat svou existenci. Poznání a pravda jsou aktem subjektivním, nikoli racionálně objektivním, a proto existencialismus neguje vědu.“²⁰ Dále toto vysvětlení pokračuje tím, že z individuálního subjektivismu²¹ plyne antihistoričnost. Skutečná existence se uskutečňuje v opakování činů jednotlivce, nikoli v historickém vývoji. Existencialismus čerpá etický podtext a také právní možnost se považovat za jakousi formu humanismu, jež bojuje proti znehodnocení a odcizení člověka. Člověk se snaží zachránit ze svého tragického osudu prostřednictvím poznání sama sebe a sebeuskutečněním jako bytost, jež svobodně rozhodne o svém vlastním

¹⁸ BRAMANN, J. K. Sartre: Existentialism and the Modern World. [online]. [cit. 2013-04-20]. Dostupné z: <http://faculty.frostburg.edu/phil/forum/Existentialism.htm>

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ VLAŠÍN, Š. at al. *Slovník literárních směrů a skupin*, s. 60.

²¹ Je myšlenkový a filosofický postoj, který zdůrazňuje subjektivní stránku intencionálních aktů: poznávání, hodnocení, soudů a podobně.

osudu. Plyne z toho, že je tedy „odsouzen ke svobodě“.²² Existencialismus se ukazuje jako „novodobá varianta subjektivistických, iracionalistických a idealistických filosofických směrů minulosti a promítá se v něm krize ideálů a hodnot měšťanstva 20. století, jeho životní situace, zmatek a zčásti i revolta.“²³

Existenciální filosofie se sama nikdy nechápala jako disciplína – ontologie²⁴, filosofie jazyka²⁵, filosofie dějin²⁶. Nezkoumá bytí, jazyk či myšlení, ale strukturu lidské existence.²⁷ Zaměřuje se na člověka jako jednotlivce, ale přitom jedince neizoluje od společnosti, člověka vyhledává vždy v konkrétní situaci, ve které je spojen se světem a s jinými lidmi. Existence člověka je vždy individuální – způsob bytí vlastní člověku jako individua. „Označení „filosofie existence“ je ovšem třeba používat opatrně“.²⁸ Některý z filosofů tuto filosofii nazývá existencialismem, jiní používají přímo název filosofie existence. Jiní dokonce toto označení pro svoji filosofii odmítají.²⁹

Existencialismus kladl důraz na subjektivitu a takto se promítl také do oblasti umění, především ve francouzské literatuře. Pojetí jedince, který není schopen komunikovat, se odráží v tématu osamělosti, izolovanosti a úzkosti. Tyto opakující se motivy samoty byly hojně

²² VLAŠÍN, Š. at al. *Slovník literárních směrů a skupin*, s. 60-61.

²³ Tamtéž, s. 61.

²⁴ Nauka o jsoucnu a bytí. Pojem, který se začal používat v 17. století. Je úzce spjata s přírodní filosofií, která hledala základní princip světa v různých pralátkách (arché). Je chápáno jako něco, co jednotlivá jsoucná zakládá. Základní rysem je tvar, rozměr a mez, tedy, co umíme vnímat.

²⁵ Zabývá se stránkami jazyka, které souvisejí s filosofickou problematikou. Lze rozlišit tři základní orientace: analytická f. (zaměřuje se na analýzu přirozeného jazyka), hermeneutická f. (problémy porozumění jazyku), metafyzická f. (jazyk chápe jako formy).

²⁶ Zabývá se historickým vývojem společnosti a světa pomocí kritických postupů, jež usilují o nalezení smyslu dějin. První náznaky filosofie dějin se objevují s rozvojem křesťanství a s ním spojenou naukou o stvoření a spáse o filosofii dějin jako takové mluvíme však až od novověku (od doby, kdy se filosofické myšlení o dějinách odpoutalo od středověkého teologického dogmatismu – trvalost, neměnnost, absolutní platnost).

²⁷ THURNHER, R. at al. *Filosofie 19. a 20. století*, s. 223.

²⁸ STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*, s. 446.

²⁹ Tamtéž, s. 445.

používány právě v meziválečné literatuře. V tomto případě se snaží o zobecnění pocitů individua a má psychologizující zaměření, a proto docházelo často ke ztotožnění existencialismu s psychoanalýzou³⁰ S. Freuda.³¹ Po smrti S. Freuda se psychoanalýza dále rozvíjela a snahou bylo vytvoření obecné psychoanalytické teorie osobnosti. Psychoanalýza výrazně ovlivnila řadu humanitních věd (zejm. psychologii a sociologii), ovšem bývá i ostře kritizována.³²

Jerzy Kossak, polský malíř z velmi slavné umělecké rodiny, se ptá, co je existencialismus? „Určitá filozofie nebo spíše tón výpovědi o lidských problémech – o postavení jedince, smyslu života, hodnotách volby a mezích svobody?“³³ Dále pokračuje otázkou tím, zdali filosofické motivy, které vládnu literatuře a také dramatům, si vytvořily prostředky reklamy svých názorů? Nebo se jedná o literaturu, jež pronikla do filosofie a kdekoho omráčila bohatostí a dramatičností svých vyjádření.³⁴ Dále píše: „Existencialismus jako směr současného myšlení není systematickým souhrnem určitých filozofických a společenských názorů, nýbrž konglomerátem různých filozofických a literárních motivů – to je také příčinou nejrozmanitějších interpretací samého pojmového obsahu tohoto směru.“³⁵

Stanislav Stark, kandidát věd Filosofické fakulty Plzně, uvádí, že základním postavením lidského bytí je starost. Každý člověk se obává o svou existenci a o její zachování. Na základě toho vyvíjí aktivity, aby se

³⁰ Psychoanalýza je léčebná metoda vycházející z předpokladu, že neurotické stavy člověka jsou podmíněny potlačovanými pudy. Freudova psychoanalýza vrátila do evropského kulturního prostředí problém smysluplnosti snů, pojetí nemoci jako hříchu atd. Lidská psychika dle Freuda se skládá ze tří vrstev: nevědomí, podvědomí a vědomí. Později, tzn. v první polovině 20. století, hovoří Freud o instancích: Ono, Já a Nadjá. „Ono“ (Id) – nevědomé i vědomé odvozeniny základních pudových motivací, „Já“ (Ego) – vědomé a nevědomé osobní zájmy, „Nadjá“ (Super Ego) – vědomé i nevědomé morální ideály a normy.

³¹ FISCHER, J. O. at al. *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století* 3, s. 221-222.

³² BLECHA, I. *Filozofický slovník*, s. 333.

³³ KOSSAK, J. *Existencialismus ve filozofii a v literatuře*, s. 21.

³⁴ KOSSAK, J. *Existencialismus ve filozofii a v literatuře*, s. 21.

³⁵ Tamtéž, s. 38.

mohl svobodně rozvíjet, ale to, co je hlavní, aby přežil. Také se snaží pochopit své bytí a také nalézt jeho smysl.³⁶

Další vysvětlení k existencialismu je uvedeno v *Úvodu do (současné) literatury*, kde český filosof, žák Jana Patočky, Miroslav Petříček uvádí: „Nuže, ten, kdo zkoumá existenci, chce do existence především vnikat, chce studovat a odhalovat její skryté záhyby, stopovat ji jako cosi živého, a je tedy pochopitelné, proč většina „myslitelů existence“ psala nejen texty, které je možno stále ještě označovat za filosofické (Karl Jaspers³⁷, Jean-Paul Sartre), nýbrž právě i volnější eseje (Sartre, Albert Camus), a dokonce i čistě literární díla: romány, dramata, povídky (Sartre, Camus, Gabriel Marcel³⁸), že tito filosofové sami interpretují díla spisovatelů, které pokládají za spřízněné s vlastní filosofií, a velice často se opírají o literární ztvárnění existence (řada „existencialistických“ literárních předchůdců a spojenců je téměř nepřehledná, za všechny alespoň několik nejznámějších: F. M. Dostojevskij³⁹, Franz Kafka⁴⁰, Wiliam Faulkner⁴¹ aj.).“⁴²

James W. Sire, křesťanský autor, řečník a bývalý editor, ve své knize *Za novými světy: průvodce světovými názory*, sděluje podstatu základního cíle existencialismu, a tím je překonání nihilismu. Dále říká, že existencialismus bere nihilismus vážně a také mu dává svou odpověď. Teistický existencialismus se přizívuje na teismu a ateistický na naturalismu⁴³. Oba proudy existencialismu se staly významnými pro naši civilizaci až po první světové válce, jelikož nihilismus začal ovlivňovat

³⁶ STARK, S. *Filosofická antropologie*, s. 52.

³⁷ Německý filosof a lékař, který se specializoval na psychiatrii, hlavní představitel existencialismu.

³⁸ Francouzský filosof, dramatik a představitel křesťanského existencialismu.

³⁹ Ruský spisovatel a filosof, představitel ruského realismu.

⁴⁰ Český spisovatel 20. století.

⁴¹ Americký prozaik a básník.

⁴² PETŘÍČEK, M. *Úvod do (současné) filosofie*, s. 86.

⁴³ Z lat. naturalis – přírodní, přirozený; světový názor, který veškeré bytí vyvozuje z přírody a veškeré dění pojímá jako určené přírodními zákony. v etice vysvětlování mravního z přirozených vloh, respektive požadavek rozvíjení přirozených instinktů.

osudy masy lidí. „Generace pouličních holek a záplavy alkoholu, nespoutaného porušování absurdní prohibice, donkichotské burzy, která tak mnoho slibovala – to vše ve Spojených státech předcházelo suchopáru třicátých let. Se vznikem nacionálního socialismu v Německu a s jeho výsměchem lidské důstojnosti byli studenti a intelektuálové po celém světě připraveni dojít k závěru, že život je absurdní a člověk je tvor absolutně bezvýznamný.“⁴⁴ Na základě těchto zklamání a nespokojenosti se zakořenil ateistický existencialismus. V 50. letech se existencialismus začal řadit mezi významné světové názory a zůstává jím dodnes. Dále se J. W. Sire zmiňuje o zástupcích ateistického existencialismu, o Sartrovi a Camusovi, jelikož oba mají nesmírný vliv, a to díky svým literárním počínům. „Lidem současného světa připadají teze existencialismu natolik zřejmé, že ani nevědí, co přijímají, protože je nikdy nenapadlo, že by se na svět mohli dívat jinak.“⁴⁵

I když je existencialismus záležitostí 20. století, jeho motivy se v literárních dílech a hrách objevují již u Sokrata. Základním kamenem je vážný filosofický problém, který má návaznost na krizi filosofie a krizi člověka.⁴⁶ V *Dějínách francouzské literatury* je možné se dočíst, že „odtržení subjektivní analýzy od objektivních vztahů znamená i v existencialistické literatuře snahu zobecnit a absolutizovat výlučnost určitých psychických stav. Typicky existencialistická úzkost, úzkost z bytí a zvláště úzkost z rozhodování je přímo podmíněna programovým ahistorismem⁴⁷, neuznáváním objektivní existence mimoindividuálních hodnot, ve vztahu k nimž se jedinec může rozhodovat.“⁴⁸ Existencialistická literatura ukazuje člověka, který je již ve zralém věku, a na základě toho je možné nastínit potenciálnímu čtenáři izolovanost

⁴⁴ SIRE, J. *Za novými světy: průvodce světovými názory*, s. 71.

⁴⁵ Tamtéž, s. 71.

⁴⁶ NOVOZÁMSKÁ, J. *Existoval existencialismus?: Výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*, s. 10.

⁴⁷ Podcenění vývojového (historického) hlediska, dějin vůbec.

⁴⁸ FISCHER, J., O. at al. *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století 3: Od 30. let do současnosti*, s. 222.

mezi daným hrdinou a okolním světem. Hlavním hrdinou existencialistických románů bývá převážně zoufající intelektuál, který není schopný se rozhodnout, nebo se alespoň snaží překonat tu neschopnost, s touto situací něco udělat. v současné francouzské literatuře se dozvídáme, že zájem o příběhy a fikce z černé kroniky nebyl novinkou, jelikož literatura 19. století z ní také čerpala, jako příklad je uveden Camusův *Cizinec*.⁴⁹

Existencialistická literatura zachycuje člověka „zralého věku“, což lépe umožňuje demonstrovat izolaci mezi individuem a světem ostatních lidí. Hrdinou je většinou zoufalý intelektuál, snažící překonat tuto svoji neschopnost.

Existencialismus se zrodil v krizi a z krize, „není vyhraněným filosofickým směrem či školou, ale spíše filosofickým proudem, který specifickým způsobem tlumočil situaci své doby. Dá se říci, že je jakýmsi „tónem“ výpovědi o lidských problémech, o postavení člověka ve světě, o smyslu života, o svobodě člověka a hodnotě jeho volby.“⁵⁰

G. Lukács se vyjadřuje o existencialismu takto: „Existencialismus není jenom filosofií smrti, nýbrž také filosofií absolutní svobody. Je to jeden z nejdůležitějších důvodů popularity Sartrova existencialismu, ale právě v tom také záleží – ať se to zdá na první pohled sebe absurdnější – reakční stránka jeho dnešního vlivu.“⁵¹

„Důraz na jedinečnost prožitku vede zvláště existencialistickou prózu k používání forem registrujících psychologických záznamů, navazujících na americký román i na uměleckou reportáž, ke každodenní konverzačnosti s hojným používáním dialogu a vnitřního monologu.“⁵²

⁴⁹ VIART, D. at al. *Současná francouzská literatura: dědictví, modernita, proměny*, s. 243.

⁵⁰ NOVOŽÁMSKÁ, J. *Existoval existencialismus?: Výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*, s. 10.

⁵¹ LUKÁCS, G. *Existencialismus či marxismus?*, s. 74.

⁵² FISCHER, J. O. at al. *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století 3*, s. 222.

Existencialismus je protkán pocitem, jenž často souvisí se smrtí a nesmyslností světa. Velice často se objevují postavy, jejichž psychický stav je trochu ve „vyšinutém“ stavu. Dále je tu ukázán vztah člověka, který s tím druhým nesdílí oboustranné pochopení, „[...] v přijetí a zbožnění freudismu s jeho kultem osudové sexuality se subjektivistický agnosticismus⁵³ existencialismus spojuje s agnosticizmem přírodovědně naturalistickým.“⁵⁴ Literárnímu pojetí, obzvláště dramaturgii, vyhovovalo existencialistické pojetí života jako velmi dramatické setkání člověka s absurditou.⁵⁵

Zastavme se u významu existenciální filosofie. Jedná se o protiklad způsobu v uvažování, který byl vystřídán novou vlnou v myšlení. Marek Matějka, který vystudoval Filosofickou fakultu Univerzity Karlovy a napsal knihu k *filosofii existence*, kde popisuje: „[...] byl nahrazen něčím novým, kde člověk a jeho subjektivita měli své opodstatněné místo, dokonce lidská subjektivita měla primární postavení ve sféře zájmů. Byl odmítnut a odstraněn logický a naturalistický mechanismus, jemuž bylo přičítáno, že destrukoval individuální rozměr svobody a osobní rozhodování, dále pak byl odmítnut analytický racionalismus, když mu bylo přičítáno na vrub, že člověka ochuzuje o vitalitu, ale co více, všechno včetně člověka transformuje v pouhý předmět kalkulu a revize.“⁵⁶ Na základě toho máme obohaceno knižní dědictví o velká díla, která patří k jedněm z nejčtenějších, např. u Sartra, Camuse a Dostojevského. Myslitelé existencialismu přispěli do filosofie „[...] ve smyslu interpretace své individuální existence do značné míry. Díky existenciálním myslitelům vděčíme objevení naší bezprostřední zkušenosti, když naše „čirá subjektivita“ není jimi chápána jako protiklad objektivit, ale tato naše

⁵³ Názor, že pravdivost některých tvrzení, která se týkají existence či neexistence jakéhokoliv boha, se nedá prokázat ani vyvrátit, a že totéž platí i pro další, zejména náboženská a metafyzická tvrzení.

⁵⁴ FISCHER, J. O. at al. *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století 3*, s. 222.

⁵⁵ Tamtéž, s. 222.

⁵⁶ MATĚJKA, M. k *filosofii existence*, s. 85.

bezprostřední zkušenost není ničím jiným než živoucí zkušeností, do níž spadají základy objektivit i subjektivit. Jejich pokus o nalezení takového bytí, kde ještě nedošlo k diferencii mezi subjektem a objektem.⁵⁷ Existenciální filosofie se pokoušela nějakým způsobem o oživení mystiky. Velice zajímavý je také Matějkův přínos, který se snaží nastínit v myšlence popisující, že je existencialismus již uzavřená kapitola. Přirovnává ji k „mrtvému psu“ s tím, že dopad existencialismu na naše současníky je pouze malý. „[...] měli bychom být připraveni, že onen „mrtvý pes“ může zaštěkat a my bychom mohli být „zaštěknuti“ tím náhlým zaštěknutím.“⁵⁸ Marek Matějka uzavírá svou úvahu tím, že jakéhokoli nepřijímání se ve filosofii nikdy nevyplatilo a nebylo to bráno jako vhodné řešení.⁵⁹

James W. Sire, shrnuje existencialismus takto: „Existencialismus ateistický získal ohlas s Jean-Paul Sartrem a Albertem Camusem. Byl reakcí na nihilismus a ponížení člověka na bezvýznamná kolečka světového stroje. Dostal se do oblasti subjektivismu, odtrhl filozofii od objektivní skutečnosti a význam odvozoval z lidského tvrzení.“⁶⁰ Nihilismus je překonáván existencialismem. „V objektivním světě, v němž nabýváme vědomí, nic nemá hodnotu. Avšak právě díky svému vědomí hodnotu tvoříme. Člověkem, který žije autentický život, je tím, kdo si neustále uvědomuje absurditu světa, ale bouří se proti ní a vytváří význam.“⁶¹ Existencialismus řeší jednoduše problematiku etiky. Jednání zvolené vědomě je pro ně dobré. Podle Sartra si vybíráme, kým budeme, a tím také potvrzujeme hodnotu. Nikdy si nemůžeme vybrat zlo – volíme dobro, jež je součástí subjektivit.⁶²

⁵⁷ MATĚJKA, M. k *filosofii existence*, s. 86.

⁵⁸ Tamtéž, s. 87.

⁵⁹ Tamtéž, s. 87.

⁶⁰ SIRE, J. W. *Za novými světy: průvodce světovými názory*, s. 87.

⁶¹ Tamtéž, s. 75.

⁶² Tamtéž, s. 75.

2.1 Francouzský existencialismus

V rámci filosofie existence se vlastní školou stal francouzský existencialismus, jehož hlavním představitelem byl J. P. Sartre. Francouzský existencialismus mnohé přejal od německého filosofa M. Heideggera⁶³, ale dále se vyvíjel vlastní cestou.⁶⁴ Francouzský existencialismus vznikl na základě reakce části francouzské inteligence na životní podmínky v kapitalistické přetechnizované společnosti a některé historické události (fašismus, okupace). Poznamenal myšlení části francouzských intelektuálů, a to v rámci bezvýchodného pojetí světa. Podle existencialistických myšlenek život člověka záleží na volbě činu („člověk je tím, čím sám sebe učiní“), rozhoduje se na základě vlastní vůle.⁶⁵

„Hovoříme-li o existencialismu, máme na mysli především existencialismus francouzský. Je tomu tak proto, že sami Němci „existencialisté“ mezi válkami název existencialismus neužívali. Dávali přednost termínu Existenzphilosophie – filosofie existence, jak to poprvé, bylo již uvedeno, razil Fritz Heinemann.“⁶⁶ Měl na mysli, aby byl překonán racionalismus a iracionalismus.⁶⁷

V německém prostředí se rozvíjela existencialistická filosofie, která byla především inspirována Husserlovou filosofií, a dále vznikala francouzský existencialismus, který se rozvíjel jako originální filosofické zaměření z podnětů raného Heideggera.⁶⁸

⁶³ Významná osobnost filosofie 20. století, vycházel z fenomenologie. V popředí jeho zájmu byla otázka po smyslu bytí, rozdíl jsoucna a bytí. Dle H. člověk existuje tak, že mu jde o vlastní bytí a je nucen si obstarávat jednotlivá jsoucna ve světě, a tak rozvrhovat své možnosti.

⁶⁴ STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*, s. 449.

⁶⁵ FISCHER, J. O. at al., *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století 3: Od 30. let do současnosti.*, s. 218.

⁶⁶ NOVOZÁMSKÁ, J. *Existoval existencialismus?: Výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*, s. 26.

⁶⁷ Tamtéž, s. 26.

⁶⁸ STARK, S. *Filosofie člověka v historickém kontextu*, s. 101.

Představitelé existencialismu ve Francii přijali teze naturalismu. „Hmota existuje věčně; Bůh není. Svět existuje jako jednota přirozených příčin v uzavřeném systému. Dějiny tvoří přímočarý tok událostí spojených příčinou a účinkem, žádný společný cíl však nemají. Etika je vlastní pouze člověku.“⁶⁹ Předmětem existencialismu je to, kým je člověk a jakou důležitost má jeho existence pro svět, jež vlastně žádný význam vůbec nemá.⁷⁰

Francouzský existencialismus se snaží „pochopit současný svět, promyslet jej jako celek, proniknout nad ideologickou omezenost vlastního sociálního a duchovního původu a přitom využít všech možností, které jsou francouzskému intelektuálovi otevřeny, ve prospěch pravdivého vidění světa v celku, tedy ve prospěch všech. Takové pravdivé vidění není viděním pro pohled, nýbrž kusem orientace, tedy praxe, činu, kterým se proměňuje starý svět, prostě přijímaný, v nový svět, aktivně se osvobozující.“⁷¹

Stanislav Stark, kandidát věd přednášející na ZČU, píše ve své knize *Filosofie člověka v historickém kontextu* o francouzském existencialismu: „[...] dá se tvrdit, že byl úzce spjat s uměleckým děním, jako představitelé sami patřili k významným uměleckým tvůrcům, kteří ve svých dílech, dramatech, povídkách, románech do jisté míry představovali své názory, konstruovali děje, které svým způsobem byly zobrazením existenciálních přístupů. Předmětem svého zkoumání učinili člověka moderní doby, člověka kolísajícího a tápajícího ve světě i ve společenských vztazích, člověka kladoucího si s nejvyšší naléhavostí otázku smyslu svého života.“⁷²

⁶⁹ SIRE, J. W. *Za novými světy: průvodce světovými názory*, s. 71.

⁷⁰ Tamtéž, s. 71.

⁷¹ PATOČKA, J. *Francouzský existencialismus a Simone Beauvoirová*. In BEAUVOIR, S. de. *Druhé pohlaví*, s. 403.

⁷² STARK, S. *Filosofie člověka v historickém kontextu*, s. 101.

I když jsou mezi francouzskými existencialisty značné rozdíly, mnohé mají společné. Nejznámější je zřejmě fakt, že sami autoři se za existencialisty nepovažovali, ale existenciální metodu a pojem svobody nalézáme u všech autorů. Existenciální metoda analyzuje konkrétní zkušenosti. Reaguje tím na klasickou filosofii, jež vychází z esencí. Chce vycházet z konkrétní existence jako bezprostředního objektu. Lidskou existenci představuje „nic“, nemá za sebou výraz ani vysvětlení. Zkoumání existenciálních situací je to, co francouzské existencialisty spojuje. Člověk si musí klást otázky, které se ptají na podstatu člověka a bytí.⁷³

K francouzskému existencialismu se neodmyslitelně vztahuje pojem svoboda. Podle existencialistů je existence svobodná. Se svobodou je existence svázaná, v tom se francouzští existencialisté shodují. Poté se ale rozcházejí, např. u Sartra je „člověk odsouzen být svobodný“, jelikož existence koresponduje se svobodou člověka. „Protože existence nenese v sobě žádnou potencialitu, je lidská svoboda absurdní.“⁷⁴ Zrodil se v určitém prostředí a byl výrazem bezmocného, ztraceného jedince v absurdním světě. Člověk si tak vytvářel pravidla svého chování, proto je důraz položen na jeho psychiku a subjektivitu v daném okamžiku. Pojem svobody je v tomto případě de facto opakem skutečné svobody jednání každého jedince. v tomto významu se svoboda dostává na půdu iracionalismu^{75, 76}.

Po konci 2. světové války se stal existencialismus módou, která se rozšířila z Francie do celého světa, např. do Itálie, Německa, Španělska a Spojených států. Literární podoba tohoto filosofického hnutí slavila

⁷³ NOVOZÁMSKÁ, J. *Existoval existencialismus?: Výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*, s. 27- 28.

⁷⁴ Tamtéž, s. 28.

⁷⁵ Označení fil. směrů, jejichž podstatu tvoří skepse vůči možnosti rozumového poznání a zdůrazňování zejména duchovních, duševních a citových cest poznání.

⁷⁶ FISCHER, J. O. at al., *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století 3: Od 30. let do současnosti.*, s. 218–220.

velké úspěchy. K tomuto směru se kromě spisovatelů začali přidávat i malíři a hudebníci. Sartre sám uvádí, že jako by existencialismus nahrazoval surrealismus⁷⁷. Problém vzniká v tom, že se za existencialisty začali považovat i lidé, kteří vyhledávali skandály. Lidé v tomto hnutí nalézali svoji „módní filosofii“. Výraz existencialismus se stává anonymním, jelikož se rozšířil tak, že pozbyl svůj význam. Sartre se proti této vlně snaží postavit a vysvětlit, že existencialismus by měl být využíván pouze filosofy a odbornou veřejností.⁷⁸

Jean-Paul Sartre se neřadí k neoriginálnějším filosofům 20. století, ale můžeme ho zařadit k nejvlivnějším. Byl představitelem dvou silných směrů a tj. marxismu a fenomenologicky zaměřeného existencialismu. Přívrženci těchto směrů by jej měli brát jako kolegu, ale byl jimi spíše kritizován. „Tak jeho výklad existencialismu jako (marxistického) humanismu narazil na oprávněný odpor Martina Heideggera a jeho pojetí dialektiky bylo zastánci ortodoxně marxistické dialektiky odmítáno. Jeho vliv byl podstatně zesílen jeho literárním dílem: napsal respektovaná dramata, povídky, romány, biografie a eseje, jimiž se zde však nemůžeme zabývat.“⁷⁹

Přítomnost francouzské myšlenkové tradice hraje důležitou roli v Camusových teoretických spisech. „Ve svém pregnantním způsobu podání, jež se však vědomě zříká každé systematickosti a pojmů, stejně jako svým smyslem pro všechno lidské, navazuje Camus na moralisty. v originálních modifikacích, které jsou v souladu s jeho vlastními záměry, se u něho znovu objevují myšlenky Descartovy i Pascalovy, takže lze říci,

⁷⁷ Je evropský umělecký směr, ale také životní styl, který usiluje o osvobození mysli, zdůrazňuje podvědomí. Snaží se o zachycení snů, představ, pocitů a myšlenek.

⁷⁸ NOVOZÁMSKÁ, J. *Existoval existencialismus?: Výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*, s. 29.

⁷⁹ FISCHER, J. O. at al., *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století 3: Od 30. let do současnosti.*, s. 365.

že Camus živým způsobem navazuje na tradici francouzského myšlení a současně ji i sám reprezentuje.⁸⁰

2.2 Existencialismus J. P. Sartra a existencialismus A. Camuse

Sartre a Camus měli oba dva rozdílné názory na tuto tematiku. Rozdíl mezi Sartrem a Camusem popisuje i Miroslav Petříček v *Úvodu do (současné) filosofie*: „Camusův existencialismus bývá často uváděn v souvislosti se Sartrem [...] avšak odlišnost Camusova myšlení od Sartrova lze poznat již na jeho stylu: zatímco Sartre velice často vychází z obrazu hnusu, neprostupné houštiny, slizkosti a masivnosti věcí, Camus naopak evokuje atmosféru zářivého a jasného světla, mrazivě průzračného vzduchu – a jeho jazyk je právě tak ostrý a neúprosný jako jeho filosofická analýza existence.“⁸¹

„Subjekt v Sartrově podání je autonomní, nezávislý na světě, ale do jisté míry i na ostatních lidech, je to jedinec se svou existencí. Na straně druhé jsou ostatní lidé a svět závislí na subjektu, ani ne tak ve smyslu ontologickém, že by byli stvořeni člověkem a že by jejich existence na člověku závisela, jako spíše v rovině praktické. Celá naše činnost jako aktivita subjektů je činností určující naše okolí, svět kolem nás.“⁸²

Jean-Paul Sartre pojal svou filosofii ateisticky. Sartrovo učení se snaží vysvětlit, jak žít bez Boha. Je třeba se smířit s tím, že za svoje bytí, svůj život, jsme zodpovědní pouze my sami. Lidská podstava se stává pouze výtvorem lidské bytosti a záleží pouze na něm, jak si to sám uspořádá a nastaví. Sartre vidí člověka jako projekt do budoucna. Měl by se nad svým životem zamyslet a rozmyslet si, kde a jak chce být. Snaží se objasnit, že každý jsme zodpovědní za své činy. Pro co se

⁸⁰ FISCHER, J. O. at al., Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století 3: Od 30. let do současnosti., s. 399.

⁸¹ PETŘÍČEK, Miroslav. *Úvod do (současné) filosofie*, s. 93

⁸² STARK, Stanislav. *Filozofie člověka v historickém kontextu*, s. 102-103.

rozhodneme, tak z toho plynou určité důsledky našeho rozhodnutí. Vyvrací možnost poslechnout hlas transcendence. Existuje pouze tento svět, žádný jiný není. S tím musíme počítat a ne se spoléhat na nějaké „něco po tom“. Jedinec se stále ocitá v situacích, kdy se musí rozhodovat mezi určitými volbami, mezi zdánlivými projekty budoucna. „Vždyť tím, co určuje lidskou existenci, je budoucnost, k ní vždy směřuje. A v tom spočívá i naše svoboda. Je to svoboda volby, není zde nic a nikdo, kdo za nás rozhodne, zvolí, cokoliv uskuteční.“⁸³ Stanislav Stark dává do kontrastu zvíře, jež nemá možnost promýšlet své rozhodnutí, jelikož je ovlivněno přírodou a také svými zvířecími pudy.⁸⁴

Zdeněk Hrbata píše ve svém doslovu *Mezi svobodou a určeností* v knize *Zed'*: „[...] v Sartrově filozofii, která ve své době a pro svou dobu byla jednou z nevlivnějších filozofií. Svět se proměnil a s ním i otázky kladené tomuto světu. Je ovšem pravda, že tato filozofie má několik fází a podob (často paradoxních), z nichž zřejmě nejpronikavější je právě období *Bytí a nicoty*. Jestliže román *Nevolnost* a sbírka povídek *Zed'* jsou v blízkosti tohoto spisu, může to mimo jiné svědčit o tom, že vznikaly na vyhraněném reflexivním pozadí ateistického existencialismu, nebo že se dokonce na jeho profilování souběžně podílely.“⁸⁵ Dále pokračují tím: „Jednou ze zásad Sartrova existencialismu je, že člověk není napřed ničím a bude takovým, jakým se učiní, z čehož kromě jiného vyplývá naprostá odpovědnost člověka za to, čím je. Protože podle Sartra není žádná nejvyšší instance, člověk je opuštěný – nemá, k čemu by se upnul, ale také žádnou možnost výmluvy, nenalézá žádnou referenci: je naprosto svobodný.“⁸⁶

Sartre se pokoušel o založení nové etiky, jelikož viděl velmi těsnou souvislost odpovědnosti člověka se svobodou. On přijal označení

⁸³ STARK, Stanislav. *Filozofie člověka v historickém kontextu*, s. 104.

⁸⁴ Tamtéž, s. 104.

⁸⁵ HRBATA, Z. *Mezi svobodou a určeností* In SARTRE, J.-P. *Zed'*, s. 155.

⁸⁶ Tamtéž, s. 156.

„existencialista“ od novinářů a „vyjadřuje tím určité vyhocení a radikalizaci myšlenky existence.“⁸⁷

V Sartrově terminologii je "esence" něčeho v podstatě nejvíce jeho vlastní účel - pro který je vyrobeno. Podstatou nože je krájet, podstatu vozu je doprava, podstatou pistole je zabít nebo zmrzačit, a tak dále. Většina lidmi vyrobených věcí má svůj účel a tento účel je obvykle předpokládán někým před tím, než je konkrétní objekt vyroben. V tomto smyslu přechází skutečné existenci předmětu jeho účel nebo esence. Naopak s lidmi je to rozhodně jinak. Lidské bytosti jsou zásadně odlišné od objektů v tom, že nejprve prostě jsou, a teprve později si pro sebe definují účel nebo identitu. Jednotlivec si zvolí svými skutky, čím bude, a poté se tím i stane. Toto chápání lidské existence jde proti většině filozofických a teologických tradic. Podle významných náboženských učení, například, Bůh stvořil člověka s úmyslem - sloužit Boží vůli nebo žít určitý druh života. Existencialismus se vyznačuje také odlišností tím, že je filosofií, která se vyjadřuje stejnou mírou díly beletristickými a stejnou mírou filozofickými úvahami. Tento jev nalézáme skoro u všech představitelů existencialismu.⁸⁸

Existencialisté tvrdí, že neexistuje žádný druh lidské povahy, kde by nebyl daný cíl, kterého "má" lidská podstata dosáhnout. Samozřejmě, že mnoho lidí může a představuje si sebe na cestě náboženství nebo učení filosofů, ale to je, podle Sartra, vlastní lidská volba, a ne něco, co je předurčeno nějakou božskou bytostí nebo přírodou. Lidé si volí představu sebe sama jako určitého druhu bytí, ale to na vlastní účet a odpovědnost. Není to něco, co je pro ně nějakým způsobem stanoveno nějakou vyšší moci, nebo že vytéká z předem naprogramovaného ustanovení. Pokud má smysl vůbec hovořit o lidské přirozenosti, pak je to to, že přirozeností

⁸⁷ FISCHER, J. O. at al., *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století 3: Od 30. let do současnosti.*, s. 221 – 222.

⁸⁸ BRAMANN, J K. Sartre: Existentialism and the Modern World. [online]. [cit. 2013-04-20]. Dostupné z: <http://faculty.frostburg.edu/phil/forum/Existentialism.htm>

lidského bytí je vytvářet své konečné cíle a formy existence. To je podle Sartra ta základní svoboda k určení jejich existence, která odlišuje člověka od všeho ostatního bytí.⁸⁹

Abychom zabránili snadnému nedorozumění, je třeba zdůraznit, že Sartre nepopírá, že lidské bytosti jsou omezeny nebo omezovány všemi druhy vnějších nebo vnitřních podmínek. Ochrnutý nemá možnost stát se běžcem na dlouhou trať a zneužitá dívka nemusí být vždy schopny překonat znechucení, když jsou konfrontováni se sexem. Svoboda existuje pouze v rámci specifických podmínek. Ale v rámci těchto daných podmínek, podle Sartra, lidé mají vždy možnost volby. Nejsou předurčeny jako objekty nebo zvířata; vždy žijí v prostoru možných alternativ. Dokonce i muž v cele smrti, člověk s téměř žádnou zbývající volbou, se stále může rozhodnout - i když to není nic víc než volba zemřít dobrovolně nebo z nějaké vnitřní rebelie. To důležité podle Sartra je, že lidské bytosti existují zásadně odlišným způsobem než zvířata nebo předměty: existují jako bytosti, které v rámci určitých podmínek definují sebe a své životy.⁹⁰

Nejpodstatnější existenciální chybou, kterou lidé mohou udělat, je popírat nebo zradit jejich základní svobodu a odpovědnost. Vždy, když někdo vyrostl v zavedené kultuře, aniž by kdy zpochybnil podstatu její morálky, zákony, náboženství, estetiku, nebo panujícího zdravý rozum, pak zradil svou lidskou svobodu tím, že se chová jako předmět - pěstováním "dobré víry", jak to Sartre nazývá. A vždy, když někdo omlouvá své činy odvoláváním se na výchovu, pozadí, nebo nekontrolovatelné pocity, dochází k pokusu o útěk ze svobody a odpovědnosti. Pro existencialisty jsou lidé to, co dělají a jak sebe utváří, a jsou chápáni jako bytosti, které mohou být voláni k odpovědnosti za to,

⁸⁹ BRAMANN, J. K. Sartre: Existentialism and the Modern World. [online]. [cit. 2013-04-20]. Dostupné z: <http://faculty.frostburg.edu/phil/forum/Existentialism.htm>.

⁹⁰ Tamtéž.

kým jsou. To, k čemu jsou vyzýváni, aby zohlednili, samozřejmě není obvykle očekávané dodržování panujících předpisů nebo obecně uznávané normy chování, ale hodnověrnost nebo pravost jejich činnosti a existence. Ať už činy nebo forma života, kterou jsme si svobodně a vědomě vybrali, je kritérium, které je z hlediska existencialismu relevantní. Můj život je opravdový, pokud je mnou vybrán, a není na mě kladen nebo položen nějakým kolektivem, tradicí nebo kulturou.⁹¹

Životní cesta charakterizuje člověka. Jedinec nesměřuje pouze ke smrti, která je jasně daná. Je tu ale také možnost pro lidskou aktivitu, která u Sartra vytahuje jedince z pesimistického přístupu. Jeho filosofie sice člověku neposkytuje nic transcendentálního, ale ponechává ho alespoň v naději. Budoucnost má být viděna jako ona samotná, která přesahuje naše cíle. Dále pokračuje Stark tím, že: „Člověk má před sebou otevřeno nekonečné množství cest potvrzení své existence, a to v tom, jak se bude dále uskutečňovat, co vlastně bude dále dělat. v tomto smyslu nazývá Sartre svůj existencialismus variantou humanismu dávajícího člověku perspektivu, učícího jej rozumět sám sobě, ale také světu i společenskému životu.“⁹² Toto téma Sartra taky zajímalo. Musíme brát v potaz, že člověk je určen svou existencí a také svým uvědoměním sama sebe, ale musíme si také uvědomit, že jedinec je součástí společnosti, kterou tvoří vztahy mezi jednotlivci. Člověk žije ve společnosti a také je určen uspořádáním ve společnosti. „Sartre ve své teoretické činnosti požadoval, aby na jedné straně bylo přijato jeho učení o lidské společnosti, ale na druhé straně uvažoval o zákonitém vývoji lidské společnosti, připouštěl do jisté míry dynamiku společenského vývoje, jak byla nastíněna v Marxově a celém systému marxismu.“⁹³

⁹¹ BRAMANN, J K. Sartre: Existentialism and the Modern World. [online]. [cit. 2013-04-20]. Dostupné z: <http://faculty.frostburg.edu/phil/forum/Existentialism.htm>.

⁹² STARK, S. *Filozofie člověka v historickém kontextu*, s. 104.

⁹³ Tamtéž, s. 105.

Lidská existence směřuje ke smrti. Náš život se proto jeví jako život v absurditě. Zmíněný motiv je protkán celým Sartrovým dílem. Albert Camus postavil svoji filosofii na analýze absurdity lidské existence. Tento myslitel zkoumá lidskou existenci a situaci člověka. Klade si otázky jako např. má člověk vůbec žít a hlavně také jak. Jako základní problém filosofie vidí otázku, proč má vlastně vůbec člověk žít a nezvolit snazší variantu, kterou je sebevražda. Důležitým pojmem pro Camuse je lidská existence, ve které se člověk nalézá a již si nemůže zvolit, chce ji poznat a také vědět, jak s ní naložit a jak vlastně žít. Pokud tradiční filosofie hledala odpovědi, tak je nacházela v transcendenci, v něčem, co člověka přesahuje, například u Boha. Bůh jako opora člověka neexistuje, to již ukázaly některé filosofie z 19. a 20. století. Jedinou jistotou je pouze fakt, že máme život, který je nějak časově určen, a tím pádem směřuje k jedinému možnému. „Naše existence směřuje ke svému popření, je vlastně nesmyslná, absurdní, jejím základním určením je tak absurdita. Toto si uvědomuje teprve člověk, který se zbavil iluzí o vyšším smyslu života, o životě posmrtném, to je člověk moderní doby. Ocitá se tak v situaci, kdy jeho vědomí reflektuje lidskou dějinnou situaci jako absurdní. Člověk moderní doby se musí učit žít s vědomím absurdity své existence. Lidská existence je tak bezvýhodná a zároveň ústící jen do svého vlastního popření.“⁹⁴ Proč má tedy člověk vlastně žít? Nebylo by snazší všechno ukončit? Camus ale tvrdí, že život je od toho, aby se žil, a že člověku nezbývá nic jiného než se naučit žít s tímto vědomím a uvědoměním si absurdnosti lidské existence. V tom vidí Camus podstatu lidství. Jediněc se nemůže trápit hledáním po smyslu jeho bytí, či že jeho bytí nemá vůbec žádný smysl. Musíme vzdorovat smrti a tím klást neustálý odpor proti absurditě. Člověk nesmí nikdy podlehnout a nesmí se vzdát a musí stále vyvíjet úsilí proti absurditě lidské existence. Jediněc ale toto naplňuje, ten boj, který musí vyvíjet, jelikož může a musí

⁹⁴ STARK, S. *Filozofie člověka v historickém kontextu*, s. 106.

řešit svou absurdní existenci. Janke popisuje Camusův pohled na sebevraždu ve své knize *Filosofie existence*: „Sebevražda je pro něho způsobem, jak se vyhnout tomu, že si uvědomíme absurdní pravdu. Rovněž pocit hnusu přijímá jako specifický způsob odkrývání absurda.“⁹⁵ Zmínka byla také nalezena u Václava Černého: „Že ze života není útěchy, nelze mu odpomoci ani z něho útéci! Utíkat z něho sebevraždou pro jeho absurdnost znamená volit tuto absurdnost. Lze však, a je dokonce třeba, život žít a – nesouhlasit s ním. Vzpouira nesouhlasu je jedinou formou, jíž stále a znovu lze popírat absurdnost životní. Permanentní revoluce.“⁹⁶ Ve *Filosofii 20. století* je nastíněn Camusův pohled na duchovní sebevraždu takto: „[...] spočívá v tom, že se člověk vzdá přesile iracionality, anebo se začne sám utěšovat tím, že nadchází věk harmonie. Podřízení se moci iracionality obětuje lidskou čest; útěcha z harmonie pak svádí (ve své náboženské formě) k pasivitě vůči skandálnímu panujícím poměrům, anebo prozatímně ospravedlňuje (ve své marxistické formě) všechny formy útlaku.“⁹⁷

Albert Camus se nepovažoval za filosofa, raději o sobě mluvil jako o spisovateli a umělci. Jednostranná snaha o vytváření systémů, objektivace a abstrakce, jež se snaží lidi odvést od přesně daných otázek lidského bytí, to byl hlavní rozpor s filosofií, na kterou Camus nedokázal přistoupit. Camus věnuje pozornost otázce, jaké důsledky musí mít myšlení pro jednání a způsob života. Toto myšlení chápe sebe sama jako neúplatnou analýzu základních lidských zkušeností. „Poctivost u něho jako ústřední termín označuje míru pravdy, která se současně týká i myšlení i existování. Ve své literární činnosti chce Camus uplatnit především tuto pravdu jako shodu života s myšlením. Proti tomu stojí silná tendence k vyhýbání a nedůslednosti, kterou Camus s údivem

⁹⁵ JANKE, W. *Filosofie existence*, s. 83.

⁹⁶ ČERNÝ, V. *První a druhý sešit o existencialismu* s. 36.

⁹⁷ CORETH, E. (ed.) *Filosofie 20. století*, s. 57.

zaznamenává a která určuje průměrný život člověka.“⁹⁸ Jeho myšlení je naprosto konkrétní. Klasická dialektika musí dát přednost skromnému duchovnímu postoji, jež staví na zdravém rozumu a sympatii. Plastický a názorný obraz vyhrává u Camuse před abstraktním pojmem. Vyhýbal se abstrakci a nechtěl být řazen do žádného myšlenkového směru. Sartre označoval Camuse jako francouzského moralistu, s tím Camus souhlasil.⁹⁹

Dílo Alberta Camuse zaujímá stále větší pozornost čtenářů. „Svou pronikavou kritikou velkých ideologií, zdrženlivostí vůči globálním výkladům dějin, esejistickým a skeptickým stylem myšlení i psaní, v němž se prostupuje a navzájem doplňuje teoretický diskurs s básnickým, Camus zjevně předjal část oněch duchovních tendencí, které jsou dnes velmi živé, jako posthistorie a postmoderna. Zejména ve Francii, kde byl dlouho ve stínu Sartra, se mu mezitím dostalo sice pozdního, avšak významného ocenění jako předvídavého a samostatného myslitele.“¹⁰⁰

„Camus tímto postojem zaujímá vyloženě antropocentrickou pozici, jeho filosofii je filosofií výkladu světa člověka, světa lidské existence, v níž svět je vždy světem pro člověka, světem pro člověka, světem, který není něčím oduševnělým, světem, který není schopen člověku odpovídat. Dříve si člověk svět vykládal tak, že v něm vládne Bůh, ten vlastně vládne člověku, vede ho. Člověk se opíral o Boha, ten byl pro něho jistotou, i svět svým řádem představoval pro člověka jistotu, cosi vypočitatelného, předvídátného.“¹⁰¹ Camusova filosofie je postavena do radikálního ateismu, což se nám ukazuje v románu *Cizinec*. Hlavní postava spoléhá pouze sama na sebe, ví, že nic nad ní není.

⁹⁸ FISCHER, J. O. at al., *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století 3: Od 30. let do současnosti.*, s. 396.

⁹⁹ Tamtéž, s. 397.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 394-395.

¹⁰¹ STARK, S. *Filozofie člověka v historickém kontextu*, s. 107.

Albert Camus vidí člověka jako bytost, která se nechce smířit s absurditou. On ví, že ji nemůže ničím změnit a že nad ní ani nemůže zvítězit, smrt vždy vyhraje. Jedinec se ale stále snaží bojovat proti absurditě, a proto z něj tato paradoxní situace dělá revoltujícího bytost. Revolta je jedním z hlavních pojmů, se kterým se setkáváme u Alberta Camuse. Člověk se snaží protestovat proti lidskému údělu, který je na něj uvalen. V rovině protikladnosti vidí Camus revoltu, jelikož v sobě zahrnuje touhu po zachování, ale i popření. „Člověk popírá svůj úděl, ale současně jakoby si v něm libuje, jakoby touží po jeho zachování. Revolta je podle Camuse odvěkým údělem člověka, ale teprve člověk moderní doby o této revoltě ví a reflektuje ji. Odtud i Camusova analýza nejprve tušení, později i vidění a pochopení revolty jako hybného činitele, pochopení realizujícího se ve filosofii i v umění. Právě pro umění moderní doby vytyčuje Camus jako úkol zkoumat absurditu lidské existence a revoltu člověka proti ní.“¹⁰² Odcizení, jev, který je spojen s lidskou existencí, je možné vidět prostřednictvím umění. Pokud se člověk snaží pochopit absurditu lidské existence, tak vidí sám sebe jako jedince, který se nachází v izolaci. Tato izolace je podle Camuse pouze přechodná, jelikož se snaží nalézt řešení, jež je možné dokázat tím, že se společně bojuje proti absurditě.¹⁰³

Camus v pojetí revolty rozlišuje mezi revoltou, což rozumíme jako boj proti absurditě, a revolucí. Revoluci vidí Camus jako něco, co pomůže změnit společenské procesy, které vyústí ke změnám ve společnosti, ale nepomáhají společnosti jako takové. „Revoluce v jeho pojetí označuje boření, ničení, přerušení dosavadní vývojové linie, aniž ta je nahrazena nějakým kontinuálním pokračováním. Camus polemizuje s teoriemi, které v průběhu historického vývoje došly k vypracování koncepce sociální

¹⁰² STARK, S. *Filozofie člověka v historickém kontextu*, s. 108.

¹⁰³ Tamtéž, s. 108.

revoluce jako hybné síly dějinného vývoje.“¹⁰⁴ Stark dále zakončuje úvahu o Camusovi tím, že pro člověka je jistotou schopnost revolty a také uvědomění si, že mám zodpovědnost za svůj život a za historii. Na základě toho Camus odmítá teze o zákonitém dějinném vývoji a snaží se je vyměnit za myšlenku aktivity lidského jedince, který protestuje, revoltuje, vzdoruje a odporuje. Wolfgang Janke píše ve své knize *Filosofie existence*: „Podle Camusova výkladu bylo prostým výsledkem všech politických revolucí novověku pouhé obracení starých forem panství v nové. Všechny začaly ve jménu spravedlnosti a skončily v nespravedlnosti, každá usilovala o osvobození člověka a vedla k novému potlačování a ponížení. Historická revoluce se tak vyhýbá konkrétní pravdě, věčnému rozporu mezi rozumem a skutečností a vrhá se do utopie absolutní spravedlnosti a do teroru, který obětuje současný život vizi budoucího štěstí. Revoluční výboj z absurdity bytí končí v absurdnu.“¹⁰⁵

U Alberta Camuse nalézáme také humanistický přístup. Ve svých dílech hledá východiska, bojuje, nezůstává odevzdán, překračuje, řeší danou situaci. Jeho přístup je oproti Sartrovi optimistický, což je například ukázáno v díle *Mor*. Snaží se porozumět lidem okolo sebe. Jedná se o ontologický postoj. Pro Camuse je důležitá existence. Existencialismus nemá filosofický postoj. Camus preferuje rodinu. Mluví o ní jako o malém státě ve státě. v rodině dle něho zapomínáme na ten „hnus“ okolo sebe. Díky rodinným příslušníkům máme naději, objevujeme víru v budoucnost, věříme v jinou osobu.

Camus tvrdí, že každý člověk, který existuje, se snaží najít smysl svého života, jež by byl ztotožněn s jeho ideály, také se pokouší najít svého partnera. Touží nalézt jistotu, že jeho život je podřízen řádu. Dále doufá, „[...] že jeho život je součástí nějakého procesu, který směřuje

¹⁰⁴ STARK, S. *Filosofie člověka v historickém kontextu*, s. 108.

¹⁰⁵ JANKE, W. *Filosofie existence*, s. 86.

k cíli, neboť pouze má-li tuto jistotu, může vůbec o něco usilovat. Chce, kdykoli se snaží uskutečňovat své plány a své ideály, aby měl v tomto svém počínání podporu univerza. Tuto základní lidskou potřebu odedávna podle Camuse uspokojovali buď náboženští vůdcové, kteří na tento smysl celku nějak ukazovali, anebo – zvláště později – tvůrcové různých filosofických systémů, v nichž byl tento smysl světa vždy nějak dokazován, demonstrován a zaručován. Avšak, říká A. Camus, žádný z těchto systémů neobstojí před důslednou kritikou. Pak se ale ukazuje, že svět, v němž žijeme, nemá sám o sobě žádný smysl, že svět vůbec není racionální. To je poznání, z něhož se rodí pocit absurdity, a tedy i otázka sebevraždy.¹⁰⁶

Ivan Blecha píše: „Camus především konstatuje, že se člověk může i v běžném každodenním životě náhle setkat s okamžiky, kdy zakusí údiv nad bezduchostí a mechaničností svého dosavadního bytí a následně podivuhodnou omrzelost.“¹⁰⁷ Děláme řadu věcí a to jednoduše proto, že je dělají ostatní, že se to tak sluší, a že jsme se to tak naučili. Pokud se zamyslíme nad smyslem těchto věcí, budeme se podívat nad tím, že svět se pro nás stane něčím vnějším. Na základě toho budeme mimo společnost, a budeme odcizeni. Pokračuje tím, že píše: „To je stav absurdna, konfrontace iracionálna, bezesmyslna a naši touhy mít jasno, již však nelze opřít o rozumovou reflexi – ta zde selhává. Od okamžiku, kdy se absurdno ukáže, stává se vášní.“¹⁰⁸

Camus neuznával sebevraždu, „neboť sebevražda je kapitulace před absurditou. Jeho řešením je spíše revolta. Absurdní člověk, který ví, že skončí, se nevzpírá myšlenky nicoty, chápe svět bez iluzí.“¹⁰⁹ Neexistuje nic jako absolutní duch ve světě. Jestliže chceme žít v tomto světě, je třeba, abychom se smířili s absurditou, jelikož je nezbytná.

¹⁰⁶ PETŘÍČEK, M. *Úvod do (současné) filosofie*, s. 93-94.

¹⁰⁷ BLECHA, I. *Fenomenologie a existencialismus*, s. 78.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 78.

¹⁰⁹ PETŘÍČEK, M. *Úvod do (současné) filosofie*, s. 96.

Pokud se někdo snaží najít východisko, je to zbytečné, jelikož nikdy nemůžeme uniknout. Absurdní žítí je to, když přijmeme svoji konečnost a je možné žít pouze jedním jediným možným způsobem, což je se dívat do očí absurdity. Revolta je u Camuse vzdor, nejedná se o nic negativního. Jedná se o pohyb, kterým se člověk snaží vzepřít. Z toho vyplývá, že „místo toho, abychom zabíjeli sebe i jiné a umírali proto, abychom uskutečňovali bytí, kterým nejsme (např. nějaké absolutní principy či abstraktní absolutno), musíme žít, abychom stvořili to, čím jsme.“¹¹⁰ Camus, když přebíral Nobelovu cenu, pronesl: Každá generace se domnívá, že musí změnit svět. Moje generace však ví, že svět nepředělá. Její úkol je možná větší: zabránit, aby se svět nezhroutil.¹¹¹ Navazuje na něj Wolfgang Janke: „[...] skutečně rozumět absurdnu zároveň znamená zároveň založit na něm svou existenci, ale nikoli v rezignaci a poddání se, nýbrž ve vzpouře a vzdoru. Camus formovaný odbojem je jediným adekvátním subjektivním myslitelem revolty. Jistotu existence Já zakládá na axiómu: Bouřím se proti absurdnu, tedy jsem.“¹¹²

Jana Novozámská poznamenává: „Proti Sartrově zálibě v absolutnu preferuje umění žít. Naučit se žít a umírat tak, aby byl člověk člověkem a „zakázal si být Bohem“. Jednou z hodnot, o kterou Camus usiluje, je štěstí. Jeho člověk postrádá naději, ne však radost. Pro Sartra naopak umění žít neexistuje.“¹¹³ Dále popisuje: „Zatímco zoufalství, přítomné v Sartrově existencialismu, přivedlo jej k naději, Camusovo důsledné odmítání naděje jej nepřivedlo k zoufalství.“¹¹⁴

¹¹⁰ PETŘÍČEK, M. *Úvod do (současné) filosofie*, s. 96.

¹¹¹ Tamtéž, s. 96.

¹¹² JANKE, W. *Filosofie existence*, s. 91.

¹¹³ NOVOZÁMSKÁ, J. *Existoval existencialismus?: Výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*, s. 153.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 158.

3 JEAN-PAUL SARTRE

Francouzský filosof, publicista, spisovatel a dramatik zároveň byl významným představitelem existencialismu, který se metodicky opíral o fenomenologii, ačkoliv odmítal Husserlovo koncepci transcendentálního já¹¹⁵. Sartre také odmítal esencialismus tradiční metafyziky. Toto se promítlo do jeho pojetí vědomí. „Vědomí může být jen tím, čím není, neboť jako sebe-vědoucí (bytí pro sebe) musí nejprve být, aby se vůbec mohlo reflektovat a odhalovat v sobě jakékoliv obsahy (poznatky). Vědomí je tedy jakožto prázdnota a nicota závislé na tom, co neví, co v něm není.“¹¹⁶

3.1 Život Jeana-Paula Sartra

Narodil se 21. června 1905 v Paříži a pocházel z buržoazní rodiny. Otec, Jean-Baptista Sartre, byl inženýr a námořní důstojník, který zemřel v Indočíně, když byly Sartrovi dva roky. Poté žil se svou matkou u prarodičů do Meudonu. Jeho matka, Anna-Marie Schweitzer, pocházela z alsaské rodiny, Sartre byl příbuzný Alberta Schweitzera¹¹⁷. Malý Sartre vyrůstal v polokatolickém a poloprostestantském prostředí. V osmi letech se Sartre rozhodl, že se stane spisovatelem, jelikož mu byl blízký svět literatury. Jeho matka se znovu provdala, když mu bylo jedenáct let, za ředitele loděnic v La Rochelle. „Chlapec prožíval tehdy obdobné pocity jako mladý Baudelaire. Tato událost, pocity lživosti prostředí a neautentičnosti vlastní osobnosti v něm posílily sklon k introvertnímu pozorování a sebeanalýze. V La Rochelle poznal ono měšťáctví, jemuž nastavil později zrcadlo v *Nevolnosti* a v novele *Mládí šéfa*.“¹¹⁸

¹¹⁵ Z lat. *transcendere* - překračovat, přesahovat. Označení pro pojmy, které nás přesahují.

¹¹⁶ BLECHA, I. *Filosofický slovník*, s. 358.

¹¹⁷ Teolog a muzikolog, který žil 1875-1965.

¹¹⁸ FISCHER, J. O. at al., *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století 3: Od 30. let do současnosti.*, s. 225.

V letech 1924-1928 studoval na proslulé École Normale Supérieure v Paříži, kde se věnoval literatuře a filosofii, dále chodil na přednášky na Sorbonnu. Ve škole se poznal se svou pozdější družkou, Simone de Beauvoir¹¹⁹. v tomto období hodně cestoval po Blízkém východě a Evropě.

Po studiích vyučoval na gymnáziích v Lyonu a Paříži. Během 2. světové války byl členem protifašistického odboje, poté působil jako redaktor a spisovatel. „Sartre odmítá tradiční pohled na člověka jako na předem určenou substanci. Člověk není nikdy hotov a vymezen tak, jako neživé věci: je vždycky až tím, co ze sebe sám udělá.“¹²⁰ Člověk je vržen do světa, kdy v mezních situacích zjistí, že jedině on sám nese odpovědnost za svá rozhodnutí. Jeho filosofické názory se promítají do literární tvorby. Jeho hlavním dílem je *Bytí a nicota*. Proslavil se také jako autor divadelních her (*Mouchy, Mrtví bez pohřbu, Počestná děvka* aj.).¹²¹ Sartrovo myšlení v sobě spojovalo dva silné směry filosofie 20. století, a to fenomenologický existencialismus a marxismus¹²². Z obou stran byl však kritizován. Hlásil se k marxismu a zároveň ho podroboval kritice, výslovně odmítal dialektický materialismus¹²³ a neuznával vědecký komunismus¹²⁴. Požadoval zásadní přepracování marxismu existencialismem, jeho spojení s filosofií a psychologií.¹²⁵

¹¹⁹ Francouzská spisovatelka a žurnalistka, která žila 1908-1986, filosoficky významná je její rozsáhlá práce o údělu ženy v evropské civilizaci, zabývající se prostřednictvím existencialistických analýz společnosti rolí ženy, již definuje jako bytost, která je vždy tím, kdo je „druhý“.

¹²⁰ BLECHA, I. *Filosofická čítanka*, s. 413.

¹²¹ MAREK, J. *Laureáti Nobelovy ceny za literatury*, s. 69.

¹²² Směr vycházející z myšlenek německého filosofa Karla Marxe. Byl chápán jako učení, schopné poskytnout ucelený názor, třídní uvědomění, historické a společenské situace proletariátu.

¹²³ Součástí filosofie marxismu. Samotnými marxisty bývá označován jako učení o vývoji přírody a společnosti. Odmítá problémy tradiční filosofické problémy bytí, tzv. základní filosofické otázky, redukuje o hmoty či vědomí.

¹²⁴ Politický směr spojovaný s myšlenkami Karla Marxe a Lenina. Prosadil se v Sovětském svazu, východní Evropě a Číně.

¹²⁵ FISCHER, J. O. at al., *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století 3: Od 30. let do současnosti.*, s. 229.

V letech 1930-1945, po skončení studia filosofie a literatury, pracoval v Paříži a v Le Havre.¹²⁶ V letech 1933-1934 absolvoval studijní pobyt na Francouzském institutu v Berlíně. V roce 1937-1939 byl učitelem filosofie na Lycée Pasteur v Paříži. V roce 1939 narukoval do armády a v letech 1940-1941 byl zajat Němci. Když byl propuštěn, začal se angažovat v hnutí odporu a žil na volné noze, založil časopis *Moderní doba (Les temps modernes)*.¹²⁷

Sartre se ocitl ve víru společensko-politických zápasů, když se pokoušel založit svou vlastní politickou stranu. Snažil se o to, aby Alžírsko dosáhlo nezávislosti. Jean-Paul Sartre se zúčastnil v 50. letech 20. století komunistického Světového mírového kongresu. Vyjádřil svůj nesouhlas s francouzskou koloniální válkou v Alžírsku a se zásahem Sovětů při národním povstání v Maďarsku. v roce 1960 se setkal s Fidelem Castrem.¹²⁸

V roce 1964 získal Nobelovu cenu za literaturu. Jeho dílo bylo naplněno duchem svobody a po pravdě kvůli smyslu pro spravedlnost ji také odmítl. Dílo mělo značný vliv na naši dobu.¹²⁹ Simone de Beauvoir se Sartrem tvořila pár několik desítek let a celou dobu si vykali. Velmi blízký vztah mezi nimi utvářela jejich díla. „Se Sartrem byla ve stálém kontaktu od studijních let. Spolu s ním koncipovala svou dráhu romaniérky s filosofickým pozadím. Jejich vztah, prostý každé konvence, vztah nejhlubšího vzájemného porozumění, se stal nerozlučným.“¹³⁰

Sartre byl zásadně proti válce USA s Vietnamem, a proto podpořil květnové povstání, které se konalo v Paříži v roce 1968. Zde se spřátelil

¹²⁶ CORETH, E. (ed.) *Filosofie 20. století*, s. 53.

¹²⁷ Tamtéž, s. 53.

¹²⁸ NÜNNING, A. (ed.) *Lexikon teorie literatury a kultury*, s. 696.

¹²⁹ MAREK, J. *Laureáti Nobelovy ceny za literaturu*, s. 69.

¹³⁰ PATOČKA, J. *Francouzský existencialismus a Simone Beauvoirová*. In BEAUVOIR, S. de. *Druhé pohlaví*, s. 392.

s Albertem Camusem. Spojovalo je „obdobné duchovní rozpoložení a týž problém osobní účasti v boji za svobodu tváří v tvář smrti a lability morálních norem.“¹³¹ Přátelství končí v padesátých letech.¹³²

V roce 1974 Sartre navštívil vězně RAF¹³³ ve Stammheimu. Sartre byl „zastáncem společensky, politicky angažované literatury a až do konce života se snažil kriticky vypořádat se svým měšťáckým původem. Po léta koketoval s francouzskou levicí včetně komunistů, neuznával však základní dogmata marxismu a měl velké výhrady k poměrům ve východní Evropě, především v Sovětském svazu.“¹³⁴

Sartre říká, že je spisovatel zodpovědný za dobu, ve které žije. Za svůj život napsal velkou řadu děl. Některým dalším jiným dílům se budu věnovat v následující kapitole. J. P. Sartre rozlišuje dva typy existencialismu a tj. křesťanský a ateistický, jehož je představitelem. Pro existencialismus je charakteristické tvrzení, že existence předchází esenci, což lze vysvětlit tím, že je třeba ve filosofii vycházet ze subjektivity. Existence předchází podstatu, to znamená, „že člověk jest jinak než ve věci a že tuto jeho odlišnost lze ukázat právě vztahem existence a esence.“¹³⁵ Sartre tvrdí, že „člověk bude teprve tím, co projektuje, aby byl.“¹³⁶

Sartre lze chápat jako myslitele, který se snažil rozejít se svou třídou, vždy si vytvářel své názory se silně afektivními reakcemi. Byl přesvědčen o nezávislosti svých subjektivních postojů. Prosazoval často

¹³¹ BLECHA, I. *Fenomenologie a existencialismus*, s. 78.

¹³² Tamtéž, s. 78.

¹³³ Královské vojenské letectvo Spojeného království.

¹³⁴ HRBATA, Z. *Jean-Paul Sartre* In SARTRE, J.-P. *Zed'*, s. 1.

¹³⁵ PETŘÍČEK, M. *Úvod do (současné) filosofie*, s. 101-102.

¹³⁶ Tamtéž, s. 103.

protikladné hodnoty a jevy v jeho pohledu na problémy současného světa.¹³⁷

Sartre zemřel 15. dubna 1980 v Paříži, je pohřbený na hřbitově Montparnasse společně se svoji družkou Simone de Beauvoir.¹³⁸ „Posmrtně vyšla jeho „*Cahiers pour une morale*“ (*Poznámky k morálce*, 1983), část jeho deníků a jeho korespondence se Simone de Beauvoir.“¹³⁹

3.2 Dílo Jeana-Paula Sartra

Jean-Paul Sartre se proslavil jako teoretický filosof, autor románů, divadelních her, esejí, novinových článků či biografii. Sartrovy filosofické názory se promítají do literární tvorby. Prvním románem je *Nevolnost*, která má deníkovou formu. V nejrozsáhlejší díle, nedokončené tetralogii *Cesta k svobodě*, nastiňuje otázky lidské svobody.

Sartre napsal své první literární dílo již v deseti letech. O osm let později napsal svoji první esej *Anděl morbidity* (*L'ange du morbide*). v roce 1939 napsal soubor literárních esejí, které nazval *Legenda o pravdě* (*Légende de la vérité*). Počátkem třicátých let 20. století se jeho zájem obrací k americkému románu, který ovlivnil jeho styl psaní. Na začátku své kariéry byl Sartre úspěšnější s filosofickými publikacemi jako např. *Imaginace* (*L'Imagination*, 1936), *Transcendence Ego* (*La transcendance de l'égo*, 1939), *Nástin teorie emocí* (*Esquisse d'une théorie émotives*, 1939) a *Imaginárno* (*L'imaginaire*, 1940).¹⁴⁰

Sartre se dostal do povědomí lidí po vydání svého prvního románu se vše vystihujícím názvem *Nevolnost* (*La nausée*), který vychází

¹³⁷ FISCHER, J. O. at al., *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století 3: Od 30. let do současnosti.*, s. 227.

¹³⁸ Tamtéž, s. 367.

¹³⁹ CORETH, E. (ed.) *Filosofie 20. století*, s. 57.

¹⁴⁰ NOVOZÁMSKÁ, J. *Existoval existencialismus?: Výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*, s. 53.

u Gallimarda v roce 1938. „Kniha se stala bestselerem a zařadila Sartra mezi prvořadě spisovatele. Téma absurdity je zde spjato s prožívaným životem, nevolnost, kterou zažívá hrdina naruby, je vyjádřením vlastní Sartrovy metafyzické zkušenosti hnusu, závratě z vlastního nitra. Román *Nevolnost* je literární transpozicí Sartrova filosofického existencialismu.“¹⁴¹

Jeho dalším dílem se stal soubor novel *Zed'* (*Le Mur*), vydaný v roce 1939. V letech 1940-1944 za doby německé okupace napsal Sartre tři ze svých nejlepších děl. Mezi ně patří první divadelní hra, přepracování mýtu o Oresteově pomstě za smrt svého otce, s názvem *Mouchy* (*Les Mouches*), dále s *vyloučením veřejnosti* (*Huis clos*) a velmi významné filosofické dílo *Bytí a nicota* (*L'Être et le néant*), které vyšlo u Gallimarda v roce 1943. Ve spise *Bytí a nicota* nám Sartre nastiňuje své filosofické myšlenky, které se týkají hledání svobody jedince. Uvedené hry vyvolaly v okupované Francii obrovský ohlas publika.¹⁴²

Románová trilogie *Cesty ke svobodě* (*Les Chemins de la liberté*), konkrétně díly *Věk rozumu* (*L'Âge de raison*) a *Odklad* (*Le Sursis*) vyšly v roce 1945, poslední třetí a zároveň poslední díl se jmenuje *Smrt v duši* (*La mort dans l'âme*) a vyšla v roce 1949. V této trilogii nacházíme témata jako nicota, svoboda a absurdita. Se stejnými tématy se setkáváme i v jeho románu *Bytí a nicota*.¹⁴³

Po skončení 2. světové války se více angažoval v politice a vyjádřil své názory na politickou situaci v proslulé revue *Moderní doba* (*Les*

¹⁴¹ NOVOZÁMSKÁ, J. *Existoval existencialismus?: Výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*, s. 54.

¹⁴² Tamtéž, s. 54.

¹⁴³ Tamtéž, s. 55.

Temps). Tento soubor statí se postupně začal objevovat pod názvem *Situace (Situations)*.¹⁴⁴

Sartre se pokusil o populárnější výklad svého díla *Bytí a nicota* ve svém díle *Existencialismus je humanismus (L'existentialisme es tun humanisme)*, který vydal v roce 1946. Tímto dílem se všem zapisuje do mysli jako existencialista, jelikož v jeho předchozím díle *Bytí a nicota* ještě neuzívá termín „existencialismus“.¹⁴⁵ V tomto díle Sartre charakterizoval existencialismus jako filosofii svobody, která od jednotlivce vyžaduje zapojení se a upřednostňuje jeho zodpovědnost za jeho činy. „V uvedené stati z roku 1946 chápe Sartre filosofii existence tak, že ji především charakterizuje jako předpoklad přednosti existence před esencí, a tedy že člověk není ve svém myšlení a jednání určen nějakou účastí na věčných a neproměnných podstatách; to, čím je, závisí naopak na jeho svobodné volbě.“¹⁴⁶

Próza *Slova (Les Mots)* byla napsána v roce 1954 a propracována až do vydání, které proběhlo v roce 1964. V tomto díle chtěl Sartre ukázat, jak se dostal ke psaní a k literatuře. Nastiňuje nám svoje dětství a také svoji sebeanalýzu.¹⁴⁷

V Sartrově díle zastupují velmi významnou úlohu jeho divadelní hry. *Počestná děvka (La Putain respectueuse)*, *Mrtví bez pohřbu (Morts sans Sépulture)*, *Ďábel a pánbůh (Le Diable et le bon dieu)*, *Holá pravda, (Nekrassov)*, *Vězňové z Altony (Les Séquestrés d'Altona)*, *Trójanky (Les Troyennes)* ho proslavily. Skupinka francouzských partyzánů odsouzených na smrt, jejichž příběh se odehrává během druhé světové

¹⁴⁴ NOVOZÁMSKÁ, J. *Existoval existencialismus?: Výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*, s. 55.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 55.

¹⁴⁶ FISCHER, J. O. at al., *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století 3: Od 30. let do současnosti.*, s. 385.

¹⁴⁷ NOVOZÁMSKÁ, J. *Existoval existencialismus?: Výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*, s. 49.

války, to nalézáme v dramatu *Mrtví bez pohřbu (Morts sans Sépulture)* z roku 1946, jedná se o hru o třech dějstvích. Dalším významným dramatem jsou *Špinavé ruce (Les Mains sales)* z roku 1948, jedná se o hru o sedmi obrazech. Tento příběh nás opět dostává do doby během 2. světové války a ukazuje fungování ilegální levicové organizace. Svě poslední drama sepsal Sartre v roce 1964 a nese název *Trójanky*, jedná se o adaptaci Euripidovy tragédie. Příběh nám ukazuje postavení trójských žen po dobytí jejich města.¹⁴⁸

„Z filosofického hlediska je nejznámějším Sartrovým poválečným dílem *Kritika dialektického rozumu (Critique de la raison dialectique)* z roku 1960, jejíž druhý díl vyšel až po Sartrově smrti v roce 1985. Tato kniha vyvolala značný rozruch, neboť v ní Sartre proklamuje pod vlivem svých životních zkušeností svůj obrat k marxismu. Text o marxismu a existencialismu vznikl původně na žádost Sartrových polských přátel a byl uveřejněn v roce 1957 [...] pod názvem *Marxismus a existencialismus (Existentialisme et marxisme)* jako jeden z mála překladů vyšel česky v roce 1966.“¹⁴⁹

Po smrti Sartra v roce 1981 vydala Simone de Beauvoir *Ceremoniál loučení*, což je vlastně rozsáhlý rozhovor se Sartrem, kdy je již velmi nemocný a téměř slepý.¹⁵⁰ Po jeho smrti vyhází *Situations philosophiques* (1990) a studie *Mallarmé* (1986).

¹⁴⁸ FISCHER, J. O. at al., *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století 3: Od 30. let do současnosti.*, s. 385.

¹⁴⁹ NOVOZÁMSKÁ, J. *Existoval existencialismus?: Výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*, s. 58.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 83.

4 ZED' A NEVOLNOST (JEAN-PAUL SARTRE)

Román *Nevolnost* zaujme čtenáře již poznámkou od vydavatelů: „Tyto sešity byly nalezeny v písemné pozůstalosti Antoina Roquentina. Vydáváme je bez jediné změny. První stránka není datována, máme však pádné důvody pro domněnku, že byla napsána několik týdnů před začátkem vlastního deníku, tedy pravděpodobně byla napsána nejpozději začátkem ledna 1932. V té době byl Antoine Roquentin, po cestách ve střední Evropě, Severní Africe a na Dálném východě, již tři roky usazen v Bouville, kde chtěl dokončit své historické bádání o markýzi de Rollebon.“¹⁵¹ Jean-Paul Sartre se pokouší o malou mystifikaci. K dalšímu zmatení dochází tím, že jsou uvedeny poznámky pod čarou, ve kterých je uvedeno, že některá slova byla přeškrtnuta či vynechána. Dále kniha vtáhne lépe do děje tak, že je psána deníkovou formou. Hlavní hrdina Antoine Roquentin vypráví čtenáři své každodenní zážitky.

Kniha *Zed'* je souborem pěti povídek, ve kterých jsou ukázány velmi rozdílné hlavní postavy v odlišných situacích. Důležitým prvkem, který všechny povídky spojuje, je právě ústřední téma – zed'. Nepojednává však o zdi jako takové, ale slovo zed' má vystihnout lidské bariéry, jež si mezi sebe jednotlivci staví, do kterých se zavírají, a také ty, které je oddělují od druhých. Hlavní postavy povídek řeší otázku své vlastní existence, když se ocitnou v mezních životních situacích. Uvnitř sebe si postaví pomyslnou zed', jež je staví na okraj společnosti, a tím více se odcizují ostatním a zvětšuje se osamocení. Výjimečné a zvláštní situace, do které jsou hlavní hrdinové uvrženi, vznikají na základě odcizení. Každý z nás se ocitne v situaci, kdy je náš život ohrožen nebo existuje možnost naprosté změny nynější existence, je přinucen přehodnotit svůj život a ukazuje se, jak některé věci, které děláme, jsou zbytečné a stereotypní.

¹⁵¹ STEINOVÁ, D. *Upozornění vydavatelů* IN SARTRE, J.-P. *Nevolnost*, s. 6.

Poznáváme absurditu života. Pojem absurdity, vlastní smrt a zbytečnost zakouší hlavní postavy a staví je do pozice proti ostatním lidem, již nejsou vystaveni žádné vyhrocené situaci.

4.1 *Zed' (Le Mur)* – obsah

Sartrova sbírka povídek *Zed'* vyšla v roce 1939. Jedná se o soubor pěti povídek (*Zed'*, *Místnost*, *Hérostratos*, *Intimita* a *Mládí vůdce*), který vznikl v rozmezí tří let. Všechny uvedené povídky na sebe vzájemně navazují.

Zed' je první povídkou v knize, která pochází z období španělské občasně války. Je to příběh o třech zatčených levicových republikánech, kteří jsou bez řádného soudního procesu odsouzeni k trestu smrti, a to zastřelením u zdi. Rozsudek má být vykonán následující ráno. Vypravěčem je Pablo Ibieta, jeden ze tří vězňů odsouzených k trestu. Jelikož jsou považováni za anarchisty, je jim odepřena duchovní útěcha, je k nim poslán pouze belgický lékař, který jim měl pomoci v poslední hodině, ale nepovedlo se to. Vše okolo se zdá být jako cizí. Když si uvědomili, jak vše dopadne, svět se pro ně změnil. Budoucnost již skončila. Další dva zatčení, Tom a Juan, jsou ráno odvedeni a popraveni. Pablo dostává ještě šanci k záchraně. Musel by jim prozradit, kde se schovává jeho přítel Ramon. Zkusmo z legrace poví, že se ukrývá na hřbitově, i když je přesvědčen o tom, že tam není. Když se vojáci vrací z místa, kam je sám poslal, očekával smrt. Ale nestalo se tomu tak. Dozvídá se, že neuvěřitelnou a zároveň tragickou shodou okolností se Ramon na hřbitově opravdu nacházel. Tím pádem se stává z Pabla zrádce. v tomto díle jsou nastíněny fyzické a psychické stavy vědomí člověka, které nevyhnutelně směřují ke smrti.

Druhou povídkou v tomto díle je *Místnost (La Chambre)*. Vypráví o ženě jménem Eva Darbédátová, která velice miluje svého muže Pierra. Bohužel je duševně nemocný a jeho potíže se stále zhoršují. Žije s ním

zavřená v bytě, věnuje mu veškerý volný čas a pečuje o něj. On jí oslovuje Agáto, není schopen jí říkat ani vlastním jménem. Evini rodiče se jí snaží přesvědčit, aby ho opustila a nechala ho umístit do sanatoria. Tento krok ale nemůže podniknout, i když na konci příběhu začíná uvažovat nad tím, že Pierra musí zabít dříve, než se ho nemoc úplně zmocní.

Třetí povídkou je *Hérostratos (Erostrate)*. Jedná se o výpověď Paula Hilberta, který pocituje odpor k lidem, nesnáší je, ale přesto je pozoruje z balkonu. Fyzický kontakt také nesnáší a své sexuální touhy tedy ukájí pouze pohledem na koupené prostitutky. Jelikož hlavní hrdina trpí strachem z lidí, nosí při sobě revolver. Představa, že by je mohl zabít, v něm vyvolává slast. Začíná zosnovat plán na zabití náhodných lidí. Ale i on má strach ze svého plánu. Nakonec začne střílet do davu, ale nevíme, zdali někoho zabil či nikoliv. Paul ve zmatku utíká na toalety, kde se chce zabít, ale není toho schopen. Po tomto spáchaném činu se v něm pravděpodobně probudí svědomí a dobrovolně se vydá spravedlnosti.

Ve čtvrté povídce je *Intimita (Intimité)* zaujmají velký prostor monology hlavní postavy Lulu. Lulu má dilema, zdali zůstat se svým impotentním mužem, který je velmi zvláštní nebo manžela opustit a odjet se svým milencem do Nizy a začít tak novou budoucnost. Lulu svého muže má ráda, ale láska v tom není. Štítí se fyzického kontaktu, utrpením je pro ni i pohlavní styk. Rozkoš zažívá pouze sama se sebou. Hlavní postava nakonec manžela opustí důvodem také je to, že jí v tom podporuje kamarádka Riretta. Rozhodne se pro svého milence Pierra. Odjedou společně do hotelu, kde se pomilují. On odchází a Lulu začíná přemýšlet nad svým rozhodnutím. Poté se vrátí domů k manželovi, kde si povídají. Rozhodne se s ním zůstat. Napíše dopis Pierrovi, že je s nimi konec, a zůstává ve své izolaci.

Mládí vůdce (L'Enfance d'un chef) je pátou a poslední povídkou z knihy. Hlavní postavou je Lucien Fleuriera, syn malého průmyslníka, který se měl jednou stát hlavou rodinného podniku. Jedná se o popis jeho dětství až do adolescence. Hlavní hrdina je ovlivněný Platonem a Freudem. Lucien se snaží najít svoje Já. Svět vidí jako iluzi, a proto uvažuje i o sebevraždě. Mezi jeho idoly lze zařadit prokleté básníky. Dostal se na školu a začal si uvědomovat smysl svého života, i to, že existuje, protože má právo existovat.

„Všechny tyto útky jsou zastaveny Zdí; utíkat před existencí znamená pořád existovat. Existence je plnost, kterou člověk nemůže opustit.“¹⁵²

Všichni hlavní hrdinové jsou takovými antihrdiny. Jedná se o introverty, které spojuje pomyslná zeď mezi nimi a ostatními lidmi a také mezi samotnými normami této moderní společnosti.

4.2 Nevolnost (*La Nausée*) – obsah

Tento román vyšel v češtině také pod názvem *Hnus*. Jedná se o první vydaný román Sartra. Ukazuje jeho pohled na svět. Byl vydán v roce 1938 Jean-Paul Sartre ho věnoval Castorovi (jednalo se o přezdívku Simone de Beauvoir). Díky tomuto románu se Sartre dostal do povědomí lidí a byl považován za vycházející hvězdu. Jedná se o syntézu eseje a románu s filosofickým zaměřením.

Nevolnost je psána jako fiktivní deník třicetiletého zrzavého historika Antoina Roquentina, který procestoval řadu míst po světě a usazuje se v provinčním přímořském městě Bouville. Na tomto místě se snaží dopsat svou monografii, která pojednává o markýzi de Rollebon,

¹⁵² SARTRE, J.-P. *Zeď*, Přeložili Josef Čermák a Eva Musilová (Dále cituji uvedené dílo v překladu Josefa Čermáka a Evy Musilové), s. 170.

aristokratovi žijícím v 18. století. V postavě historika poznáváme samotného Sartra.

Antoine Roquentin je velmi osamělý a můžeme si na něm ukázat přesný typ Sartrovy hlavní postavy - takový člověk, který nikoho nepotřebuje. Jedná se o velmi finančně zajištěného francouzského izolovaného intelektuála, který má velmi mnoho volného času, což jednoznačně vyústí k jeho pocitům nudy a totální prázdnoty. Čtenáři se snaží ukázat, že povinnosti jsou pro nás důležité. Díky nim se udržují stereotypy a také odstup od nás samotných. Roquentin nenachází důvod proč existovat: „[...] všichni, jak tu jsme, jíme, pojídáme, popíjíme, abychom uchovali svou vzácnou existenci, a přitom není žádný důvod proč existovat.“¹⁵³

Antoine se může díky dostatku volného času nechat strhnout do přemýšlení o sobě, minulosti a také přítomnosti. S budoucností se nechce zabývat a vyhýbá se jí. Myslí si, že ho ani žádná nečeká. On životem jenom proplouvá, nežije. Zajímá se pouze o sebe. i když existuje jedna žena Anne, na kterou neustále myslí. Jedná se o ženu z jeho minulosti, se kterou žil, a dokonce ji miloval. Pouze s ní si dokáže představit svou budoucnost. Jeho naděje na budoucnost s ní ukončuje právě Anne, která ho pozve na schůzku, kde mu sděluje, že si přeje jejich vztah nadobro ukončit. Jeho bývalá přítelkyně je velmi sobecká, tak jako on.

V jednu chvíli se Antoine seznamuje s podivnou ztracenou existencí, jako je on sám. Jedná se o mladého, ošklivého muže jménem Autodidakt, který tráví svůj volný čas v knihovně, do které chodí Antoine. Autodidakt si předsevzal, že přečte všechny knihy, které se nacházejí v knihovně. Začíná od začátku abecedy a dělá si poznámky do svého notýsku, kam si zapisuje důležité myšlenky z přečtených knih. Antoine je

¹⁵³ SARTRE, J.-P. *Nevolnost*, Přeložila Dagmar Steinová (Dále cituji uvedené dílo v překladu Dagmar Steinové), s. 118.

pozdán Autodidaktem na oběd, který přijímá. „Pozoruji Autodidakta s nepatrnými výčitkami: celý týden se těšil vyhlídkou na tenhle oběd, při němž by mohl sdělit jinému člověku, jak má rád lidi. Má tak zřídka kdy příležitost mluvit. A prosím: já mu tu radost zkazil. Ve skutečnosti je právě tak osamělý jako já; nikdo se o něho nezajímá.“¹⁵⁴

Rozdíl mezi Antoinem a Autodidaktem vidím v jeho naivitě. Autodidakt se snaží skrýt svou homosexuální orientaci do lásky ke všem lidem, mluví o sobě jako o humanistovi a stává se členem komunistické strany. Antoine je znechucen Autodidaktem, pouze ve chvíli, když v knihovně vyjde na povrch jeho sexuální orientace a on je napaden, pociťuje k němu Antoine náklonnost. Antoine se snaží popsat nevolnost jako pocit, který se nenachází v něm samotném, ale který je všude okolo něho. Neví, kde se přesně nachází. Jedná se o pocit, při kterém svět existencí mizí pryč. Únikem z nevolnosti se pro Antoina stává písnička *Some of these days you'll miss me honey*, kterou si chodí užívat do své oblíbené kavárny Dostaveníčko železničářů.

4.3 Rozbor děl *Zed'* a *Nevolnost*

Sartre nám často ukazuje člověka v krajních situacích, kdy už nedokáže vůbec nic předstírat, dále nám představuje velmi výjimečné jedince, kteří si žijí ve svém světě. Hlavní hrdina žije s tím, že jej jednou čeká smrt a snaží se s touto vizí smířit. Toto je nastíněno ve sbírce *Zed'*. Jedinec je izolován od společnosti. Symbolem je také určitě osamělost. Jedná se o typické dílo existencialismu. Je to poukázáním na fakt, že život jednoho člověka nemá větší cenu než život jiného.

V souboru povídek *Zed'* se Sartre také snaží nastínit fyzický stav hlavních postav k druhým. Popisuje zhnusení z fyzického kontaktu a svůj popis zaměřuje na sex, který vystihuje velmi otevřeně. Mluví o něm bez

¹⁵⁴ SARTRE, J.-P. *Nevolnost*, s. 127.

přetvářky a na rovinu. Ivan Blecha píše: „Příjemně se bavil tímto výmyslem, měl škodolibou radost z představy, jak jeho věznitelé pobíhají po hřbitově, nadzdvihují hrobky a pátrají mezi mrtvými. Jenže k večeru přivezli další vězně a jeden z nich šeptne Ibbietovi, že chytili Grise – prý ráno odešel od bratrance a schoval se – na hřbitově.“¹⁵⁵ a dále se ptá: „Vskutku – kdo nyní uvěří, že nebyl zrádce? Co mu pomůže úmysl, záměr, když čin a jeho výsledek hovoří tak jednoznačně?“¹⁵⁶ Uzavírá to tím, že „nejprve jsem, jednám, konám svobodná rozhodnutí, teprve pak se stane zřejmé, co budu, zač mohu být považován, co přinese mé úsilí, zda budu hrdina, zbabělec či zrádce. Nic tu nepomůže konvence, nic tu nepomůže řídit se principy, normami: sám každým okamžikem tvořím normy nové.“¹⁵⁷

Roquentin, hlavní postava románu *Nevolnosti*, se ocitá v tomto stavu, který je popisován na mnoha stránkách románu, je to uvědomění si absurdna. Svět existuje, on také existuje a jsou tu další lidé, nic víc jiného a dalšího není. Není tu vysvětleno, jak by měl žít, že není žádný Bůh, není ani případný důvod žít tak, jak žije právě nyní. On od života nic neočekává, bere vše tak, jak je mu to životem „naservírováno“. Žije svůj život, jenž mu byl předurčen. Ke konci se Roquentin smiřuje se svou existencí. Pochopil, že ze své existence nelze vyjít, jelikož tu vždy bude vědomí, které ho do existence zpět navrátí. Roquentin pochopil absurditu světa a nyní se s ní bude snažit sžít, což znamená existovat v absurditě.

¹⁵⁵ BLECHA, I. *Fenomenologie a existencialismus*, s. 71.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 71.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 71.

5 ALBERT CAMUS

Albert Camus byl francouzským spisovatelem, publicistou, dramatikem, filosofem a představitelem existencialismu. Snažil se najít východisko z odcizení současného člověka a viděl ho v revoltě proti pocitu absurdity, který se člověka ujímá při vidění světa a svého současného postavení v něm. Camus viděl ze začátku řešení v individuálním vzdoru. Revoltu začal vnímat postupně jako dějinně a sociálně působící jev. „Revoltující člověk, který náhle řekne absurdní situaci „NE!“, uznává nadindividuální hodnotu lidství, kvůli níž je třeba se vzepřít i za cenu vlastní oběti. Revolta, jejíž historické formy Camus obšírně zkoumal. Nemůže být proto nikdy ospravedlněna násilím a terorem. Proto Camus odmítal dosavadní revoluce, včetně socialistické.“¹⁵⁸

5.1 Život Alberta Camuse

Albert Camus se narodil 7. listopadu roku 1913 v Mondovi v Alžíru, provincie Constantine do chudé zemědělské rodiny. Jeho matka byla původem Španělka a otec Francouz.¹⁵⁹ „Jako polosirotek (otec byl smrtelně raněn v bitvě na Marně) vyrůstal v prostředí bělošské alžírské chudiny a nikdy nepřestal cítit účast s problémy této země.“¹⁶⁰

V letech 1923-1930 chodil do Mustafova gymnázia v Alžíru, kde objevil svůj zájem o literaturu a filosofii. Pocházel z chudých poměrů. Studium si mohl dovolit jen proto, že měl vynikající studijní výsledky, díky

¹⁵⁸ BLECHA, I. *Filosofický slovník*, s. 65.

¹⁵⁹ DUBSKÝ, I. *Per viam: stati a eseje*, s. 146.

¹⁶⁰ NOVOZÁMSKÁ, J. *Existoval existencialismus?: Výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*, s. 130-131.

tomu také získal stipendium.¹⁶¹ Dále studoval na univerzitě v Alžíru, kterou v roce 1936 úspěšně dokončil.¹⁶²

Svou diplomovou práci napsal pod názvem *Saint Augustin et Plotin*¹⁶³ o novoplatonismu a křesťanském myšlení. Založil malou divadelní skupinu l'Équipe. Napsal pro ně hru, která byla inspirována povstáním horníků v Oviedu (*Révoltes des Asturies*). Hra ale byla následně zakázána.¹⁶⁴ Začal psát literárně-filosofické eseje.¹⁶⁵ Jelikož na studiích neměl dostatek financí, snažil se zlepšit finanční situaci prodejem automobilových součástek.¹⁶⁶ Současně se však věnoval studiu žurnalistiky, literatury a filosofie. Camus začínal jako novinář, ale povolání velmi střídal. V období 2. světové války se podílel na vydávání nelegálního časopisu.¹⁶⁷ Tuberkulóza mu v roce 1930 narušila jeho neustálé vzdělávání, po němž stále toužil. Krátkou dobou byl členem komunistické strany. Následně začal psát filosoficko-literární eseje. Filosofii studoval na univerzitě v Alžíru. Od roku 1941 se účastnil války jako aktivní člen hnutí odporu, jelikož byl Camus kritik totalitních systémů, patřil k vůdčím osobnostem.¹⁶⁸ V roce 1940 byl vyhoštěn z Alžíru za obranu strádajících muslimů a odešel do Paříže, kde tvořil a žil až do své smrti.¹⁶⁹

V roce 1942 byl nemocný a jel se uzdravovat do Cahmbon-sur-Lignon ve Francii. V návratu do Alžíru mu zabránilo vylodění v severní Africe. V roce 1943 se Albert Camus usadil v Paříži a začal pracovat jako lektor u Gallimarda a také se stal součástí redakce ilegálního listu

¹⁶¹ NIDA-RUMELIN, J. *Slovník současných filosofů*, s. 89.

¹⁶² Tamtéž, s. 89.

¹⁶³ DUBSKÝ, I. *Per viam: stati a eseje*, s. 146.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 146.

¹⁶⁵ NIDA-RUMELIN, Julian. *Slovník současných filosofů*, s. 89.

¹⁶⁶ DUBSKÝ, I. *Per viam: stati a eseje*, s. 146.

¹⁶⁷ MAREK, J. *Laureáti Nobelovy ceny za literaturu*, s. 62.

¹⁶⁸ NIDA-RUMELIN, J. *Slovník současných filosofů*, s. 89.

¹⁶⁹ NOVOZÁMSKÁ, J. *Existoval existencialismus?: Výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*, s. 131.

*Combat*¹⁷⁰. V roce 1944 přebral vedení listu. Po osvobození se Camus stal šéfredaktorem v *Combatu*. v roce 1945 se narodily jeho dcery, Jeana a Catherine. Camus pobýval v březnu až v květnu v roce 1946 v Severní Americe. Dále navštívil Jižní Ameriku, a to v červnu až srpnu v roce 1949.¹⁷¹

Albert Camus byl aktivním účastníkem protifašistického odboje. Svým vyznáním byl ateistou. Přátelil se s J.-P. Sartrem. v roce 1951 se však společně nepohodli a jejich přátelství se rozpadlo.¹⁷² V době koloniální války vedené mezi alžírskými povstalci a Francouzi se Camus pokoušel nalézt kompromis. Zrodila se mu v hlavě utopická představa na autonomní federativní Alžírsko, jako tomu bylo ve Švýcarsku.¹⁷³ Václav Černý doplňuje důvod ke Camusovo rozhodnutí k bezbožnosti: „Camus je ateista proto, že „křesťanství je mu především filosofií nespravedlnosti“.¹⁷⁴

V roce 1957 získal Nobelovu cenu „za významnou literární tvorbu, v níž s pronikavou vážností objasnil problémy lidského svědomí v naší době“.¹⁷⁵ Paradoxem bylo, že v tomto roce se nalézal v životní a tvůrčí krizi. Václav Černý ho popisuje slovy: „[...] tento alžírský rodák, jenž přišel do Francie teprve roku 1940, aby ihned zmizel v podzemí protinacistického boje, slučuje v sobě zase ateistického filozofa či alespoň filozofického esejistu s romanopiscem, dramatikem, ba z doby okupace donedávna i s politickým publicistou v orgánu rezistence *Combat*.“¹⁷⁶

4. ledna 1960 zahynul při automobilové nehodě na silnici v Sens u Paříže. Jeho vůz narazil do platanu. Albert Camus byl bohužel na místě

¹⁷⁰ V překladu znamená boj.

¹⁷¹ MLEJNEK, J. a DUFKOVÁ, V. *Poznámka editorů* In CAMUS, A. *Zápisníky II*, s. 5.

¹⁷² NIDA-RUMELIN, J. *Slovník současných filosofů*, s. 90.

¹⁷³ KOSSAK, J. *Existencialismus ve filosofii a literatuře*, s. 145.

¹⁷⁴ ČERNÝ, V. *První a druhý sešit o existencialismu*, s. 52.

¹⁷⁵ MAREK, J. *Laureáti Nobelovy ceny za literaturu*, s. 62.

¹⁷⁶ ČERNÝ, V. *První a druhý sešit o existencialismu*, s. 28.

mrtev. Nedaleko místa nehody se našel úvod k autobiografickému románu *První člověk*.¹⁷⁷ Camus prý své rodině říkal, „že neexistuje nic absurdnějšího, než zahynout při autonehodě“.¹⁷⁸

Díky tomu, že Albert Camus v sobě spojil několik povolání a aktivit, byl velmi populární a patřil k největším spisovatelům 20. století. Camusův život je velmi spjat s jeho dílem. Témata, která prostupují jeho díly, ovlivnila jeho život.

5.2 Dílo Alberta Camuse

V dílech Alberta Camuse se ukazuje jeho zkušenost s arabským světem v kontrastu s moderním evropským životem. Velmi často se v jeho tvorbě objevují autobiografické prvky. Zaměřuje se na problematiku vzpoury, v dílech, jež byla ovlivněna existencialismem, se také vyskytuje strach ze samoty a klíčovým motivem je absurdnost bytí. „Vychází z pojetí současného člověka jako osamocené individua, neschopného orientovat se ve světě, pochopit druhé lidi i sebe samotného. Svět se takovému člověku často jeví jako absurdní, nesmyslný prostor, který se pokouší různými cestami překonat nebo se mu pouze pasívně přizpůsobuje.“¹⁷⁹

Do beletrie můžeme zařadit díla jako *Cizinec (L'Étranger)*, který byl dopsán v roce 1940 a vyšel v roce 1942 v Paříži; *Mor (La Peste)*, dokončený v roce 1947; *Rub a líc (L'envers et l'endroit)* – psáno v letech 1935-37; *Svatba (Noces)* – psáno 1936-37, vydáno v roce 1939; *Pád (La Chute)* – vydaný v roce 1956; *Exil a království (L'Exil et le royaume)*; *První člověk (Le Premier homme)*; *Šťastná smrt (La Moort heureuse)*.¹⁸⁰

¹⁷⁷ NOVOZÁMSKÁ, J. *Existoval existencialismus?: Výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*, s. 130.

¹⁷⁸ LENZINI, J. *Posledné dni Alberta Camuse*, s. 19.

¹⁷⁹ MAREK, J. *Laureáti Nobelovy ceny za literaturu*, s. 62.

¹⁸⁰ NIDA-RUMELIN, J. *Slovník současných filosofů*, s. 90.

Camus se věnoval i dramatům. Mezi ně patří *Běsi (Les Possédés)*; *Caligula* – první vydání v roce 1938; *Rekviem za jeptišku (Requiem pour une Nonne)*; *Stav obležení (L'État de siège)*; *Nedorozumění (Le Malentendu)* a *Spravedliví (Les Justes)* – vydáno v roce 1949. Ivan Dubský o těchto dramatech píše: „Jestliže bychom chtěli hodnotit Camusova dramata podle jejich „kasovního“ úspěchu, museli bychom je pokládat za slabá nebo dokonce snad i špatná. Paradoxní je to, že jeho největším dramatickým úspěchem byla adaptace cizího díla, totiž Falknerova *Requiem for a Nun*, a tedy žádná z jeho čtyř nebo pěti her.“¹⁸¹

Eseje a filosofické spisy jsou u Camuse zastoupeny v dílech *Mýtus o Sisyfovi (Le Mythe de Sisyphe)* – dokončený v únoru 1941. Právě v tomto díle jsou prezentovány Camusovy filosofické názory. *Člověk revoltující (L'Homme révolté)*, který byl dokončený v roce 1951. Tato kniha obsahuje radikální kritiku ideologie, „vyvolala četné útoky a vedla mimo jiné i ke konfliktu s J. P. Sartrem.“¹⁸²

Pro pochopení a interpretaci Camusova literárního díla jsou významným zdrojem také deníky, které si Albert Camus psal od roku 1935 až do své smrti v lednu 1960. Později zdomácněly pod názvem *Zápisníky (Carnets)*. Vycházely ve třech svazcích, a právě díky nim se můžeme dozvědět více zejména o souvislostech jeho díla a života.

Zápisníky I – jsou tvořeny třemi sešity psanými od května 1935 do února 1942. Je zde popisován život Camuse jako mladého člověka, kterého ovlivní zásadně jeho politické i osobní zážitky. Nenajdeme v nich krach jeho manželství či popis nemoci, která ho sužovala. Tento deník není vůbec intimní, jak by se dalo čekat, ale je pouhým popisem nastalých situací v Camusově životě. Nalezneme zde záznamy odposlechnutých hovorů a momentky s popisy krajiny, zápisky z cest

¹⁸¹ DUBSKÝ, I. *Per viam: stati a eseje*, s. 144.

¹⁸² NIDA-RUMELIN, J. *Slovník současných filosofů*, s. 90.

včetně návštěvy Prahy, úvahy o divadle s reflexí antiky nebo myšlenky nad absurditou.

Zápisníky II – jsou psány v období mezi lednem 1942 až březnem 1951, částečně se překrývají s koncem prvního zápisníku z období leden a únor 1942. Předěl mezi oběma svazky vyplynul z událostí spojených s válkou. Camus se nemohl vrátit z Francie zpět ke své ženě a práci do Alžírsko. Do centra jeho zájmu se nyní dostávají filosofické a morální otázky. v této Camusově životní etapě vzniká román *Mor*, drama *Spravedliví* a esej *Člověk revoltující*. Všechna tato díla jsou ovlivněna revoltou. Dále se v tomto svazku seznamujeme s jeho politickými názory.

Zápisníky III – třetí a také poslední svazek autorových zápisků se záznamy se datuje od března 1951 do prosince 1959. Již se čím dál tím více blíží intimnímu deníku. v tomto období píše *Pád*, *Exil a království* a *První člověk*. Roztržka se Sartrem a levicovými intelektuály, osamělost ve vnímání alžírského konfliktu, udělení Nobelovy ceny, to vše Camuse zahání do čím dál větší samoty a deprese a nutí tohoto duchem aristokrata ducha, který je ve věcech vlastního citového života vzácně nesdílný, k napsání stránek, jež nám dávají změřit hloubku jeho psychického strádání, ale i milostného prožitku a takřka mystické zkušenosti v posledním období života.

Ivan Dubský píše o Camusově díle: „Camus zemřel na cestě. O svém díle prohlásil před smrtí, že je má před sebou, že tedy je i existenciálně „na cestě“. Na cestě znamená vždy nebezpečí – že se dostaneme na scestí. Ale je třeba jít a v chůzi hledat pravou cestu, která vede ke světlu a jasů. A touto cestou se Camus bral.“¹⁸³

¹⁸³ DUBSKÝ, I. *Per viam: stati a eseje*, s. 172.

6 CIZINEC A PÁD (ALBERT CAMUS)

Pro samotnou komparaci dvou děl Alberta Camuse byla vybrána jeho próza *Cizinec* (vydáno roku 1942) a *Pád* (vydáno roku 1956).

Na díle *Cizinec* jistě každého zaujme příběh Meursaulta, člověka, který nezapadal do společnosti, v níž žil. Tato postava je představena jako člověk, který nedokáže lhát, předstírat, i když by mu to v jistých životních situacích pomohlo, a dokonce by se vyhnul i smrti. Co se týká specifík podání, autor líčí banální věci, na které si hlavní hrdina vzpomíná ve vězení, a to s přesností a velkou představivostí. Dále stojí jistě za zmínku okamžik, kdy hlavní hrdina odmítne kněze, který se ho snaží obrátit k Bohu. Tato próza je psána stylem amerického románu - krátké a věcné výpovědi. Hlavní hrdina se nesvěřuje s tím, co doopravdy cítí.

Dílo *Pád* jsem si zvolila pro rozbor a srovnání z důvodu, že se v něm představí sám Albert Camus, který nastiňuje některé své morální postoje. Tato velká próza je psána klasickým francouzským stylem. „Uhlazenost se tu stala nástrojem ironie.“¹⁸⁴

Camus píše dílo *Pád* v okamžiku, kdy byl pod palbou kritických a nepřátelských útoků. v některých postavách, zejména v advokátovi Clamencovi, se proto dají rozeznat charaktery osobností jeho kritiků. „Mýtický ráz předchozích románů, které sledovaly vnější plochy dění, se rozhodl Camus v „*Pádu*“ nahradit duševněpytným ponorem, neboť si předsevzal – jak píše v „*Zápisníku*“ – postihnout „lež“, tj. rozpor mezi vnějším projevem a skrytým životem.“¹⁸⁵

¹⁸⁴ ŽILINA, M. *Absurdno a angažovanost* In CAMUS, A. *Romány a povídky. Cizinec. Mor. Pád. Exil a království*, s. 461.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 461.

6.1 *Cizinec (L'Étranger)* – obsah

„Zkušenost bytí absurdní neprostupnosti a cizoty světa se přirozeně odráží v Camusově „*Cizinci*“, v jednom z nejzáhadnějších románů moderní světové literatury.“¹⁸⁶

Román *Cizinec* se skládá ze dvou částí. Ústřední postavou tohoto díla je nenápadný úředník - podivín jménem Meursault. V úvodu příběhu umírá Meursaultova matka, kterou on sám umístil do útulku pro staré lidi v Marengu, jelikož již neměl finance, aby ji uživil. „Dnes umřela maminka. Možná taky že už včera, zatím mi to není jasné. Z útulku přišel telegram.“¹⁸⁷ Při pohřbu jeho matky neprojevuje žádné emoce, nedokáže ani plakat a ostatní nechápou, jak se může takhle zachovat právě její vlastní syn. v ten samý den jde dokonce se svou milenkou Marií do kina na komedii. Když se ho Marie ptá, zdali ji také miluje, odpovídá ji, že je to bezvýznamné. Později přichází pozvání od jeho přítele Raymonda na chatu kousek od Alžíru. Zde již Meursault řeší své problémy s Araby, kteří ho sledují. Meursault s přítelkyní si užívají na pláži a vtom se k nim přibližují dva Arabové. Poté se strhne šarvátka, které se účastní společně s Meursaultem také Raymond. Jeho přítel je pořezán a je třeba, aby vyhledal lékařskou pomoc. Poté si chtějí jít s Araby vyřídit účty, a když je naleznou, tak hlavní hrdina románu zabije jednoho z Arabů pěti ranami z pistole. „Pochopil jsem, že se právě zvrátila rovnováha dne, výjimečné ticho pláže, na níž jsem prožil štěstí. Vystřelil jsem pak ještě čtyřikrát do nehybného těla, a kulky se do něho zakusovaly, ani to nebylo znát. Jako bych čtyřikrát krátce zaklepal na bránu neštěstí.“¹⁸⁸ V daném okamžiku vidíme absurdnost tohoto momentu.

¹⁸⁶ JANKE, W. *Filosofie existence*, s. 83.

¹⁸⁷ CAMUS, A. *Romány a povídky. Cizinec. Mor. Pád. Exil a království*. Přeložil Miloslav Žilina, Milena Tomášková a Josef Pospíšil. (Dále cituji uvedené dílo v překladu Miloslav Žilina, Milena Tomášková a Josef Pospíšil), s. 9.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 42.

Meursault se za tento nepochopitelný čin dostává do vězení, kde se setkává se svým advokátem, který se mu snaží pomoci a přesvědčit ho, aby se přiznal a projevil lítost nad svými veškerými skutky, ať už se jedná o zabití Araba či o pohřeb vlastní matky. Nechce vůbec vysvětlovat své jednání. Několik měsíců stráví Meursault ve vězení přemýšlením nad tím, co ho v životě potkalo, co zažil. Čas si snažil zkrátit spánkem, a dokonce přestává kouřit. Jeho krásná přítelkyně Marie, která se za něj hodlala provdat, jej navštívila ve vězení pouze jedenkrát.

Samotná vražda, za kterou je Meursault souzen, tu nehraje nejdůležitější roli. Žalobce se snaží v porotě získat spojence a hodnotí Meursaulta za jeho činy a pocity celkově. Soud tedy sklouzne k rozsudku nejen vraždy, kterou spáchal, ale také k posouzení jeho dosavadního života. „Zvlášť když takováto prázdnota srdce, jakou u toho člověka nacházíme, se stane propastí, do níž by se mohla zřítit společnost.“¹⁸⁹

Meursault byl několikrát vyslýchán a podstoupil několik soudů. Ke konci příběhu se dozvídá rozsudek a ten zní: vinen. I když ho ve vězení navštěvoval kaplan, aby se vyznal ze svých hříchů, on jej odmítal, byl ateistou a měnit to nehodlal. Příběh končí Meursaultovou popravou.

Meursault stojí na okraji společnosti, osobnost, jako je on, není pochopena a stává se pro ostatní strašákem. Román *Cizinec* je kritikou měšťácké společnosti pohledem člověka, který do ní nezapadá a nectí její zákony. Název díla vypovídá o stavu hlavní postavy vůči společnosti a jejím normám.

Camus obhájí Meursaulta jako člověka, který odmítl lhát a který bez jediného náznaku hrdinství zemře pro pravdu. v tomto románu nalézáme i revoltu, která je spatřena v Meursaultově rozhodnutí, když je postaven před kněze, který mu nabízí útěchu. Meursault odmítá Boha

¹⁸⁹ CAMUS, A. *Romány a povídky. Cizinec. Mor. Pád. Exil a království*, s. 65.

a kněze, ale stejně zůstává šťastný. „Camusův Cizinec není tedy bizarní výjimkou úchylné lidskosti: právě na svém popravišti znamená Člověka.“¹⁹⁰

6.2 *Pád (La Chute)* – obsah

Pád je velmi depresivní psychologický román. Hlavní postavou tohoto románu z roku 1956 je pařížský advokát Jean-Baptiste Clamence. Tato próza měla být zařazena původně do sbírky povídek *Exil a království*, ale kvůli rozsahu bylo rozhodnuto o samostatném vydání. *Pád* obsahuje zřejmě i autobiografické ukázky ze života autora. Camus a Clamence se shodují například ve věku, vzhledu a oba také trpěli tuberkulózou.

Příběh probíhá monologem, který je veden právě advokátem Clamencem (velmi vzdělaným člověkem). Svůj příběh vypráví muži, který není blíže upřesněn. Není to ale podstatné. Hlavní protagonista románu se zamýšlí nad svou minulostí a kariérou velmi úspěšného advokáta. Vše popisuje velmi ironickým tónem. Vysmívá se sám sobě, aby nepropukl v pláč. Na rozdíl od Camuse, Clamence ve svém vyprávění zmiňuje ostatní lidi, nad nimiž vynáší soud. Také se zmiňuje o jeho potěšení konat dobré skutky, např. finanční pomoc či převést slepce přes přechod. Clamence toto vše prováděl za účelem povšimnutí ostatních.

Je zajímavé, že advokát promlouvá přímo ke čtenáři, ke svému málomluvnému druhovi. Svěřuje se se svými postoji, zážitky a čtenář tím získává pohled na jeho život a zároveň je emočně vtahován do děje. Clamence se zabývá etickým problémem odpovědnosti člověka za své činy a i za to, co měl udělat a neučinil tak. Dává své myšlenky do kontrastu k velmi lehce nabytému klidnému svědomí.

¹⁹⁰ ČERNÝ, V. *První a druhý sešit o existencialismu*, s. 36.

Událost, která se přihodila jednoho večera, zasáhne Clamenceho, a to, když se v noci před ním v Paříži odhodlá mladá žena ke skoku z mostu do Seiny. On ji ale nezachrání. Stojí jako opařen a nedokáže se pohnout k činu.

Hlavní protagonista díla se snažil o jakési osvobození od života, který vedl. Viděl ho ve velmi uvolněném způsobu života jako pitky a střídání žen. Tato jeho filosofie mu ale způsobovala časté zdravotní problémy. Na základě toho se s tímto životem rozloučil. Dále se Clamence zmiňuje o manželství. „Co se tedy dá dělat bez zasnub a bez nepřetržitého milování, co jiného než žít v manželství, kde vládne hrubost, přesila a bič.“¹⁹¹

Clamence se také několikrát pozastavuje nad otázkou smrti. Hlavní je podle něho „přestat být svobodný a kajícně poslouchat, a třeba sebevětšího padoucha. Až všichni budeme vinni, nastane demokracie. Zemřít musíme každý sám.“¹⁹²

Hrdina díla se svěřil svému posluchači s tím, že když byl prohlášen za papeže v zajateckém táboře, tak zneužil svoji pozici. Jelikož byl přece jen více potřebný pro ostatní lidi v táboře, vypil vodu umírajícímu. Clamence se o sobě zmiňuje jako o „kajícím soudci“¹⁹³, který hájil „ušlechtilé případy“¹⁹⁴ a jehož „obhajoby se chvěly tepem jeho srdce“.¹⁹⁵ Dále je zmiňováno, že má zálibu ve hrách, nesnáší nudu a na životě si považuje právě radostí, které mu přináší. Neustále hodnotí svůj dosavadní život. v samém závěru knihy se dovídáme, že posluchač je také advokát.

¹⁹¹ CAMUS, A. *Romány a povídky. Cizinec. Mor. Pád. Exil a království*, s. 346.

¹⁹² Tamtéž, s. 346.

¹⁹³ Tamtéž, s. 285.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 289.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 289.

6.3 Rozbor děl *Cizinec* a *Pád*

Román *Cizinec* i *Pád* se zabývá bojem individua, který je zakončen absurditou celého světa a lidského života v něm. Mezi hlavní motivy existencialismu v těchto dílech patří: láska, přátelství a smrt.

Oba velké romány se zabývají životními příběhy jednotlivce ve světě absurdity. Prvotní rozdíl vidím v tom, že dílo *Cizinec* je napsáno optimistickým tónem o objevu konečnosti lidského života. Meursault představuje ideál lidského života (smiřuje se se svým osudem). Na rozdíl od tohoto příběhu máme k dispozici „popis“ Clamencova života, který je určitým druhem lidské přirozenosti a také nám ukazuje lidské nejnižší návyky.

Pád je v opozici k *Cizinci* tím, že hlavní postava Clamence vypráví svůj příběh s hořkou ironií. Camus v době, kdy psal tento román, cítil nenávisť, a dokonce hněv k tehdejší společnosti a to se odráží v monologu Clamence. Román *Pád* je popisem složitého osobního a tvůrčího života Alberta Camuse. Nastiňuje nám jeho lidskou a spisovatelskou stránku.

V knize *Dějiny francouzské literatury* nalézáme popis vypravěče tohoto velkého románu: „[...] je racionalisticky vtipným, nesmírně věcným, satiricky a ironicky registrujícím pozorovatelem detailů, předmětů, lidí, a současně nepřirozeně odlidštěným, zmechanizovaným, necitovým a neúčastným pozorovatelem sebe sama, svého konání a osudu.“¹⁹⁶ V této knize se dále dočítáme o románu Alberta Camuse: „Styl a jazyk *Cizince* mají podepřít spisovatelovu filozofující koncepci. Camus se snaží vymýtit z obrazu Meursaultova života kauzální souvislosti, spojuje jednotlivé věty pomocí rozlučovacích a odporovacích částic, otesává

¹⁹⁶ FISCHER, J. O. at al., *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století 3: Od 30. let do současnosti.*, s. 259.

dialogy na nejnужnější slovní základ, přebírá Hemingwayovu krátkou, trhanou větu, vynořující se jakoby z nicoty a do nicoty zapadající. Camusova poetika vystupuje jako antiteze autorova výtvoru, aby sama sebe rušila na důkaz marnosti všeho lidského snažení, jež je ovládáno diktátem smrti a náhodou a uskutečňuje se ve světě nesdílých vztahů a nepoznatelnosti úhrnu všehomíra.¹⁹⁷ Snaží se nám nastínit, že hlavní hrdina *Cizince* provede zabití Araba pouze jakoby náhodou. Hlavním viníkem této situace bylo sálající slunce, které mělo vliv na Meursaulta. Toto se událo, ale také tomu tak vůbec nemuselo být.¹⁹⁸ Taktéž zde nacházíme srovnání výše zmíněných románů: „Na rozdíl od *Cizince*, jehož hrdina je koneckonců konfrontován se skutečným světem, jde v *Pádu* o sebeodhalování a sebepoznávání, na jehož konci se otvírá nicota a relativizace všech hodnot.“¹⁹⁹

Hlavní hrdina Meursault z románu *Cizinec*, Meursault, je pravým opakem rozervaného advokáta Jean-Baptista Clamence, který odhaluje všechny své počiny a snaží se popřít celý svůj život. Oproti tomu Meursault umírá v klidu ve vězení. Clamence se provinile mučil výčitkami svědomí. Oba hlavní protagonisté jsou takovými „černými hrdiny“, jelikož jsou lhostejní a odcizení k ostatním lidem. Neprožívají pocity a vztahy. Autorovi se na několika stránkách románu *Cizinec* povedla ukázat absurdnost hlavního hrdiny, společnosti – v tomto literárním díle nacházíme mnohé charakteristické znaky existencialismu.

Clamence zaslechne jednou k večeru na nábřeží Seiny smích, který ho provází po toulkách jeho nitrem. Jedná se o takové varování, které vede k osobním a společenským přeludům následnému sundání masek. Toto má být vysvětlením, jakéhosi pádu do sebe na úplné dno.

¹⁹⁷ FISCHER, J. O. at al., *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století 3: Od 30. let do současnosti.*, s. 259.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 259.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 259.

Na základě tohoto způsobu může hlavní hrdina románu obžalovávat sám sebe, soudit ostatní a uprchnout rozsudku lidí. Hlavní hrdina *Pádu* ukazuje spisovateli pouhé zastavení, určitý odhad cesty, pro něj je to ale výsledek.²⁰⁰

Ivan Blecha píše o *Cizincovi* ve své knize: „Hlavní hrdina Meursault prochází také etapou konfrontace s každodenní životní konvencí k okamžiku, kdy zakouší absurdno, aby posléze, na závěr své pouti dospěl k pojmu absurdna, k jeho reflexi a přijetí.“²⁰¹ Dále se pozastavuje nad okamžikem, kdy Meursault zastřelí Araba. „V této scéně je masívně demonstrována absurdita okamžiku. Ponor do ní odebírá všemu smysl a cíl – zbývá jen holý status, světlo, horko, lidské tělo. Není zde místa pro žádné vysvětlení, nejsou zde žádné normy, není tu vina.“²⁰² Blecha vysvětluje název díla. „Meursaultův soudní proces je pro něho samého procesem sebeuvědomování. Teď se teprve před vlastními zraky stává cizincem. Společnost mu nerozumí – má požadavky, jež nesouvisejí s tím, co přináší život. Byl vinen – zvláště v ďábelské souvislosti s cynickou vraždou - že neplakal na pohřbu matky.“²⁰³ Blecha se ptá, zdali to není pouze tím, že se to očekává od ostatních, že bude hlavní hrdina ze smrti matky zarmoucen a bude plakat. Zdali na tom cynická společnost není stejně špatně jako hlavní hrdina. Poté uzavírá svou tezi tvrzením o Meursaultovi: „Když ví, že bude popraven, získá svůj život jako něco, co mu teprve zcela a každou prožitou vteřinu může patřit, co mu nikdo neodejme, co mu nikdo neotráví poučnými výklady a mravnostními požadavky. Teď už přece není, oč se opřít, žádná fasáda smyslu a významu, je jen holá existence, s níž je člověk sám sebou.“²⁰⁴ Blecha to celé vysvětlení zakončuje tím, že by stačilo, abychom si

²⁰⁰ FISCHER, J. O. at al., *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století 3: Od 30. let do současnosti.*, s. 267.

²⁰¹ BLECHA, I. *Fenomenologie a existencialismus*, s. 79

²⁰² Tamtéž, s. 79.

²⁰³ Tamtéž, s. 80.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 80.

domysleli, že odsouzeni jsme všichni, tak jako Meursault, a že nám všem je nabídnuta možnost zapomenout na východiska, která vlastně východisky nejsou.²⁰⁵

Václav Černý uvádí ve své knize *První a druhý sešit o existencialismu*: „Camusův *Cizinec* není tedy bizarní výjimkou úchylné lidskosti: právě na svém popravišti znamená Člověka.“²⁰⁶

Jana Novozámská popisuje román *Cizinec* slovy: „[...] stal se oním bodem, z něhož se odvíjí téma absurdity lidské existence – dílo, které fascinuje dodnes svým literárním vyjádřením jednoho ze základních témat filosofie.“ Poté píše ve své knize, že „v předmluvě k americkému vydání Camus napsal, že shrnul *Cizince* v jednu větu, která mu jako taková připadá paradoxní: v naší společnosti každý člověk, který nepláče na pohřbu své matky, riskuje, že bude odsouzen k smrti.“²⁰⁷ Vysvětluje to tím, že hlavní hrdina Meursault nedodržel nastavené herní pokyny.²⁰⁸

Dílo *Cizinec* je jedno z nejvýznamnějších knih, které se věnuje existencialismu. Osud hlavního hrdiny Meursaulta, nám předkládá několik variant, jak pochopit tento příběh, a existuje i řada teorií, které například pracují s tím, že postava Meursaulta je vlastně převlečený sám Albert Camus. Každý z nás se již někdy setkal s výše popisovanými existenciálními „zážitky“. Někteří z nás se s tím snaží nějak vypořádat, ale existují i tací, co si takové skutečnosti ani vůbec neuvědomují. Vzniká tu otázka, komu je na světě lépe.

²⁰⁵ BLECHA, I. *Fenomenologie a existencialismus*, s. 80.

²⁰⁶ ČERNÝ, V. *První a druhý sešit o existencialismu*, s. 36.

²⁰⁷ NOVOZÁMSKÁ, J. *Existoval existencialismus?: Výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*, s. 129.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 129.

7 MOTIVY EXISTENCIALISMU

Zvolené motivy existencialismu jsou takovými existenciály, jež nám určují samotnou existenci. Skrze ně můžeme lépe vystihnout souboj člověka proti absurdnu. Na základě prožitých pocitů a nálad, které zakoušíme v různých extrémních životních zkušenostech, můžeme lépe pochopit naše bytí. Vyhrocené životních zážitků s námi otřesou a vyvedou nás z klidového stavu. Jakým způsobem se s tím dokážeme vypořádat, nás vnitřně utváří a také nám poskytuje možnost lépe pochopit existenci.

Právě mezilidské vztahy a také uvědomění si vlastní konečnosti – smrti nám má pomoci uvědomit si vlastní existenci a určit jí nějaké hranice. Absurdita smrti vychází ze samotné absurdity života.

Další podkapitoly budou věnovány mezilidským vztahům a otázkám konečnosti lidské existence v existencialistických dílech Jean-Paula Sartra a Alberta Camuse.

7.1 Mezilidské vztahy

Do mezilidských vztahů je zahrnuta láska a přátelství. Jean-Paul Sartre vidí lásku jako „vlastnictví cizí svobody jakožto svobody.“²⁰⁹ V lásce se neuznává zmocnění milovaného, ale jeho svoboda, přesto je láska zvláštním způsobem přivlastnění. Láska usiluje o subjektivitu, ale je to spoutáním subjektu milujícího. „V podstatě miluje v milovaném jen sebe sama.“²¹⁰ Sartre dále popisuje, že pokud nepociťuji toto vlastnictví, musím být žárlivec. Pocit absurdna mizí, když nalezneme osobu, jež stačí k důvodu existence pouze láska k nám samotným. Pokud já naleznu, „že

²⁰⁹ ČERNÝ, V. První a druhý sešit o existencialismu, s. 45.

²¹⁰ Tamtéž, s. 45.

moje existence je naprosto chtěna svobodou, jež není svobodou mojí, dosáhl jsem cíle lásky.“²¹¹

V tomto vysvětlení pokračuje Jerzy Kossak. Lidé, kteří se snaží utéct od naprostého nihilismu, zvolili si jako společenskou hodnotu právě lásku. Láska, která bývá útočištěm lidí, jež jsou vyhnáni ze společenského bytí, zůstává také stále pouze morálkou strachu. Jedná se přeci také o pouhé zdání. Dále je vznesena otázka, zdali opravdu může existovat velká radost ze spříznění těl? Jednotlivci si v životě navzájem unikají. Každý člověk se snaží najít „pro svou existenci řád, smysl jednotu, touží po živé bytosti, s níž by mohl navždy splynout – touží najít území, na jehož půdě by byl králem.“²¹²

Tento příklad nalézáme v díle A. Camuse v jeho románu *Pád*, kde promlouvá slovy hlavního hrdiny právníka Clamence: „Měl jsem v životě aspoň jednu velkou lásku a pro tu jsem byl metou vždycky jen já.“²¹³ Albert Camus ve svém deníku uvádí: „Kdo nic nedává, nic nemá. Největší neštěstí není nebyt milován, nýbrž nemilovat.“²¹⁴ Camusova trojice²¹⁵ významných témat je právě zakončena láskou. Toto uvádí ve svých *Zápisnících*: „Třetí stupeň je láska.“²¹⁶

Láskou se snažíme přetvořit milovanou osobu v něco, co on sám není, což vysvětluje V. Černý ve svém sešitu o existencialismu jako, že vzniká věc, že láska s milovanou osobou nakládá jako s věcí. Jedinci, co se nedají svést k vydání sama sebe tomu druhému, vyvolávají ve svých

²¹¹ ČERNÝ, V. První a druhý sešit o existencialismu, s. 45.

²¹² KOSSAK, J. *Existencialismus ve filosofii a literatuře*, s. 148.

²¹³ CAMUS, A. *Romány a povídky. Cizinec. Mor. Pád. Exil a království*, s. 309.

²¹⁴ CAMUS, Albert. *Zápisníky III*. 1. vyd. Přeložila Vlasta Dufková (Dále cituji uvedené dílo v překladu Vlaty Dufkové), s. 50.

²¹⁵ Camusova trojice je absurdno, revolta a láska.

²¹⁶ CAMUS, A. *Zápisníky III.*, s. 193.

druzích jen pak pocit lhostejnosti, čistou sexualitu, nenávisť, masochismus nebo sadismus.²¹⁷

Láska viděna očima Sartra neřeší osobu, která lásku dává či si ji bere. Snaží se analyzovat, zda při průběhu takového vztahu přichází o svou svobodu. Mezilidský vztah mezi dvěma by měl být rovnocenný. Jestliže jeden miluje víc, přichází o svou svobodu a v opačném případě hrozí riziko odcizení od toho druhého. Myslím, že existencialisté lásku berou jako něco fyzického a o duševno nemají zájem. Vidíme to ve vztahu, který udržoval v Camusově románu *Cizinec* Meursault s Marií. „V těch hezkých šatech s černobílými proužky a v kožených sandálech vyprovokovala mou dychtivost až k varu. Pod látkou se jí rýsovala pevná prsa a s tou opálenou pletí měla obličej jak rozkvetlý.“²¹⁸

V této myšlence mě dále utvrzuje i hlavní hrdina z románu *Pád*, Clamence, který popisuje, jak vidí on lásku: „Hledal jsem jen možnost požitku a příležitosti k dobývání.“ A pokračuje slovy: „Ať je to jak chce, má smysl – a jedině o ní se u mne dá mluvit – byla tak živelná, že bych byl i kvůli desetiminutovému dobrodružství zapřel otce a matku, třeba bych toho pak měl i trpce litovat. A nejen to! Především kvůli desetiminutovému dobrodružství, a tím spíš, když jsem měl záruku, že nemá vyhlídky na pokračování. Měl jsem zásady, jistě, například tu, že přítelova manželka je nedotknutelná. Jenomže v takovém případě jsem naprosto upřímně několik dní předtím přátelství s jejich manželou skoncoval.“²¹⁹

Přátelství si autoři existencialismu váží nejvíce. Vidí právě vztah mezi dvěma individui, kteří jsou ostatními izolováni. Příkladem je přátelství, které se odehrává v románu *Cizinec* mezi Meursaultem a Raymondem, který je takovou pochybnou existencí z jeho domu.

²¹⁷ ČERNÝ, V. První a druhý sešit o existencialismu, s. 45-46.

²¹⁸ CAMUS, A. *Romány a povídky. Cizinec. Mor. Pád. Exil a království*, s. 27.

²¹⁹ Tamtéž, s. 309.

Meursault měl v domě ještě jednoho přítele a byl jím soused Salamano. Oba dva, zmiňovaní přátelé, se chovali zrovna ne příliš ukázkově ke svému okolí. Salamano byl opuštěný pán, jenž žil se svým psem, jenž ustavičně bil. Když od něj jeho pes jednoho dne uteče, Salamano se trápí a Meursault se mu snaží pomoci s hledáním. Raymond se zase ošklivě chová ke své přítelkyni. Meursault by pomohl zřejmě každému. Nedělá ale rozdíly mezi tím, zda je to „správné“ či nikoliv.

7.2 Smrt

Smrt je součástí lidského života, je nepředvídatelná, a také nedává životu absolutně žádný smysl. Každý člověk tedy může pouze čekat na svou smrt.

Dle ateistického existencialismu existují dva druhy bytí. Objektivní svět je prvním druhem bytí. Jedná se o hmotný svět a také svět mechanismu. Poznáváme jej skrze hypotézy, záznamy a také důkladným pozorováním. Subjektivní svět je druhým typem bytí. To se týká světa ducha, svobody a také vědomí. Vědomosti se mění v toho, kdo je poznává. Čas tu nemá vůbec žádný význam, na rozdíl od objektivního světa, jelikož subjekt je vždy sám pro sebe pouze přítomný. „Existencialismus klade důraz na oddělenost dvou světů a zásadně upřednostňuje svět objektivní, který Sartre nazývá jako „soubor hodnot odlišných od materiální říše“. Člověk je totiž konkrétní subjektivní bytost.“²²⁰ Zpátky ještě k objektivnímu světu. Je to svět podstat. Již od počátku si všechno nese svoji povahu. Výjimkou se stává člověk, jenž se stává člověkem až podle toho, jak vědomě naloží se svým vlastním „já“. Sartre tvrdí, že člověk zpočátku není ničím. Po vlastním uvážení se něčím stane. Řád nalézáme v objektivním světě, v subjektivním světě řád chybí. Člověku se objektivní svět jeví jako absurdní. Musíme se naučit překonat zoufalství a odcizení. Největší absurditou je smrt. Člověk

²²⁰ SIRE, J. W. *Za novými světy: průvodce světovými názory*, s. 72.

zůstává subjektem do té doby, dokud je svobodný. Pokud člověk zemře, mění se na objekt mezi ostatními. „Takže jak říká Camus, člověk musí stále žít tváří v tvář absurdnu.“²²¹ Musíme se vyrovnat s napětím, které vidí člověk mezi životem a smrtí.²²²

Smrt je jedním z nejdůležitějších pojmů, kterým se existencialismus zabývá. Dle představitelů této filosofie je smrt závěrečným bodem, ke kterému všichni směřují, a cesta k ní je přesně daná. Poukazují na malou možnost lidského faktoru cestu ovlivnit, na individualitu, která je závislá na lidských schopnostech.

Příklad nalezneme v románu *Pád* od Alberta Camuse, kdy je spáchána sebevražda. Hlavní hrdina Clamence prochází okolo dívky na mostě. Věnuje jí pár pohledů a prochází dál. Za pár minut slyší za svými zády výkřik a žbluňknutí. On se chvíli rozmýšlí, zdali ji pomoci či nikoliv. Nakonec neudělá nic. Ta dívka spáchala sebevraždu. O smrti se zmiňuje i v souvislosti se svými četnými avantýrami. Clamence po čase každá žena omrzí a vymění ji za jinou. Zůstává v něm ale pocit, že nechce, aby tu danou ženu, kterou on pracně získal, již nikdo jiný po něm měl, že by bylo lepší, kdyby jeho bývalá byla raději mrtvá, než aby se jí zmocnil někdo cizí.

Další příklad se objevuje v povídce *Zed'*. Skupinka partyzánů je odsouzená k smrti. Pablo dostává ještě šanci k záchraně, když prozradí, kde je Ramon, a tak řekl, že je ukrytý na hřibově, aniž by tušil, že jeho slova jsou pravdivá. Očekával tedy jistou smrt, když se vojáci vrátili ze hřbitova. Symbolem smrti je právě ona zed', která ukazuje nevyhnutelný konec lidských životů. Smrt je úděl každého jedince.

Oba autoři vidí člověka odsouzeného zemřít. Jen každý z nich se s tím vyrovnává po svém. Albert Camus vidí smrt jako problém

²²¹ SIRE, J. W. *Za novými světy: průvodce světovými názory*, s. 74.

²²² Tamtéž, s. 74.

z vlastního rozhodnutí. Tato smrt je nastíněna v jeho díle *Cizinec*, kde se hlavní hrdina Meursault rozhodl neprotestovat, nelhat a nehájit své chování a volí smrt. Všichni jsme stejně odsouzeni k smrti. Ukázka smrti je nám nastíněna ihned na začátku příběhu *Cizince*, když se hlavní hrdina dozvídá o smrti své matky. Přijímá ji tak netečně, až se tomu nechce ani věřit.

Wolfgang Janke ve své knize *Filosofie existence* píše: „Být mrtvý znamená být už navždycky vydán pohledu těch druhých. Tato teze se opírá o Sartrovu jedinečnou meditaci o našem pobytu po smrti. Mrtví jsou; neboť člověk nikdy neexistuje bez souvislosti s mrtvými.“²²³ Dále pokračuje tím, že „jen živí se mohou bránit proti tomu, aby byli definitivně zvěčněni. Počínaje okamžikem smrti je lidská bytost bezmocně vydána soudu druhých. Mrtví už nemohou korigovat bilanci svého života, kterou dělají druzí.“²²⁴ Další zmínka o smrti je uvedena takto: „Člověk přirozeně může se smrtí počítat, může čekat na stanovenou popravu, avšak nemůže čekat od čekání na smrt smysl života.“²²⁵

²²³ JANKE, W. *Filosofie existence*, s. 124.

²²⁴ Tamtéž, s. 124.

²²⁵ Tamtéž, s. 117.

8 ZÁVĚR

V této práci bylo objasněno mnoho problémů týkajících se existencialismu, konkrétně francouzského existencialismu, a dále tato práce předkládá rozbor vybraných děl J.-P. Sartra a A. Camuse.

Byl nastíněn filosofický a literární směr existencialismus, přičemž byl v podkapitole vysvětlen francouzský existencialismus. Následovalo objasnění rozdílů, ale zároveň shod mezi existencialismem Jean-Paula Sartra a existencialismem Alberta Camuse. Další kapitoly byly zaměřeny na život a dílo Jean-Paul Sartra, byla představena jeho dvě významná díla: *Nevolnost* a *Zed'*. U obou publikací byla provedena analýza a následná komparace. Stejnou linii sledovala i část práce pojednávající o Albertu Camusovi. Rozebíranými díly byly *Cizinec* a *Pád*, které vystihují Camusovy zásadní filosofické názory. Závěrečná kapitola byla věnována motivům existencialismu, konkrétně byla zaměřena na téma mezilidských vztahů a smrti.

Přínosem této práce, jak je patrné z výše prezentovaných odstavců, bylo zpracování problematiky týkající se existencialismu i francouzských filosofů a spisovatelů J.-P. Sartra a A. Camuse. Tato práce poskytuje ucelený pohled na francouzský existencialismus a jeho motivy.

Existencialismus se snaží porozumět člověku a jeho vztahu k okolnímu světu. V tomto směru je předmětem zkoumání právě lidská existence, která se zaměřuje na prožívání zážitků člověka a na jeho sebeuvědomění, na jeho pocity a touhy. Skutečnost, že víme, že zkrátka jsme, nám nestačí. Chceme dále poznat, proč jsme právě na tomto místě a proč právě zde. Existencialismus ovlivnil svými názory mnoho autorů, ale i celé filosofické směry. Autorka spatřuje zaujetí zejména ve francouzském ateistickém směru toho filosofického hnutí.

Velkým představitelem existencialismu byl významný francouzský spisovatel Albert Camus. Pokládal otázky, proč člověk vůbec žije a proč svůj život sám neukončí, když všichni žijeme v absurditě. Podle něj nemůže být řešením tělesná ani duchovní sebevražda. Pokud by jedinec zvolil první variantu, přesto by nepřekonal absurditu. Jestliže by vyhrála druhá možnost, vedla by k iracionalitě a utěšování se, což by také vedlo ke ztrátě cti a pasivitě vůči panujícím poměrům. Dalším významným zástupcem francouzského existencialismu byl Jean-Paul Sartre, který se ve svých dílech povznáší nad kategoriemi dobra a zla. Také preferuje morálku, která nesouvisí pouze s lidským konáním. Sartre vidí zlo jako pouhý výraz pro nastalou úzkost, jenž se zmocňuje člověka vůči jeho vlastní svobodě.

Když se zamyslíme nad dnešní dobou a nad člověkem, který žije v moderní a přetechnizované době, dojdeme k závěru, že člověk nemá jinou cestu, kterou by se mohl vydat, tou je cesta ke smrti. S absurditou, která je ústředním motivem Camusových děl, se tak či onak setká.

Ústřední tezí existencionalistů je, že z absurdity není úniku, nic nás nezachrání. Kritikové tohoto filosofického směru zdůrazňují, že žití v duchu existencialismu vzbuzuje v člověku pouze beznaděj. Zůstává nám však možnost – a zdá se být jako jediná – naučit se žít s absurditou lidské existence. Přijmout ji a jednat s vědomím vlastní smrtelnosti. Lidé, jako jediní živočichové, se dokáží zamyslet nad svou existencí. Přínos existencialismu autorka spatřuje v tom, že se snaží bojovat proti každodenní rutině života, proti konzumní nevědomé společnosti a proti lhostejnosti lidí.

V závěru je třeba konstatovat, že toto téma je mnohem obsáhlejší a komplikovanější, než se může při prvním pohledu zdát. Z tohoto důvodu může být považováno i za velice zajímavý motiv pro další a hlubší studium.

9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

9.1 Primární literatura

CAMUS, Albert. *Romány a povídky. Cizinec. Mor. Pád. Exil a království*. 1. vyd. Překlad Miloslav Žilina, Milena Tomášková, Josef Pospíšil. Praha: Odeon, 1969.

CAMUS, Albert. *Zápisníky I*. 1. vyd. Překlad Vlasta Dufková. Praha: Mladá fronta, 1997. ISBN 80-204-0653-0.

CAMUS, Albert. *Zápisníky II*. 1. vyd. Překlad Josef Mlejnek, Vlasta Dufková. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0711-1.

CAMUS, Albert. *Zápisníky III*. 1. vyd. Překlad Vlasta Dufková. Praha: Mladá fronta, 2000. ISBN 80-204-0773-1.

SARTRE, Jean-Paul. *Nevolnost*. 2. vyd. Překlad Dagmar Steinová. Praha: Odeon, 1993. ISBN 80-207-0387-X.

SARTRE, Jean-Paul. *Zed'*. 2. vyd. Překlad Josef Čermák a Eva Musilová. Praha: Odeon, 1992. ISBN 80-207-0345-4.

9.2 Sekundární literatura

BLECHA, Ivan. *Fenomenologie a existencialismus*. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 1994. ISBN 80-7067-352-4.

BLECHA, Ivan. *Filosofická čítanka*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2000. ISBN 80-718-2112-8.

BLECHA, Ivan. *Filosofický slovník*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1998. ISBN 80-718-2064-4.

BLECHA, Ivan. *Filosofie*. 4. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-718-2147-0.

CORETH, Emerich (ed.). *Filosofie 20. století*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2006. ISBN 80-718-2209-4.

ČERNÝ, Václav. *První a druhý sešit o existencialismu*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0337-X.

DUBSKÝ, Ivan. *Per viam: stati a eseje*. 1. vyd. Praha: Torst, 2003. ISBN 80-721-5196-7.

FISCHER, Jan O. at al. *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století 3: Od 30. let do současnosti*. Praha: Academia, 1979.

HRBATA, Z. *Mezi svobodou a určeností* In SARTRE, J.-P. *Zed'*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, n. p., 1965.

JANKE, Wolfgang. *Filosofie existence*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0510-0.

KOSSAK, Jerzy. *Existencialismus ve filosofii a literatuře*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1978.

LENZINI, José. *Posledné dni Alberta Camuse*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2001. ISBN 978-80-8061-451-5.

LUKÁCS, Gyorgy. *Existencialismus či marxismus?* 1. vyd. Praha: Nová osvěta, 1949.

MAREK, Jiří. *Laureáti Nobelovy ceny za literaturu*. 1. vyd. Olomouc: Alda, 1998. ISBN 80-856-0050-1.

MATĚJKA, Marek. *K filosofii existence*. 1. vyd. Praha: Magnet-Press, 1995. ISBN 80-858-4739-6.

NIDA-RÜMELIN, Julian. *Slovník současných filosofů*. 1. vyd. Praha: Garamond, 2001. ISBN 80-863-7929-9.

NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: Výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. 1. vyd. Praha: Filosofia, 1998. ISBN 80-700-7108-7.

NÜNNING, Ansgar (ed.) *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce/osobnosti/základní pojmy*. 1. vyd. Brno: Host, 2006. ISBN 80-729-4170-4.

PATOČKA, Jan. *Francouzský existencialismus a Simone Beauvoirová*. In BEAUVOIR, Simone de. *Druhé pohlaví*. Praha: Orbis, 1966.

PETŘÍČEK, Miroslav. *Úvod do (současné) filosofie*. 4. vyd. Praha: Herrmann & synové, 1997. ISBN neuvedeno.

SIRE, James W. *Za novými světy: průvodce světovými názory*. 2. vyd. Praha: Návrat, 1993. ISBN 80-854-9517-1.

STARK, Stanislav. *Filosofická antropologie*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, Pedagogická fakulta, 1995. ISBN 80-704-3168-7.

STARK, Stanislav. *Filozofie člověka v historickém kontextu*. 1. vyd. Plzeň: Katedra filozofie Filozofické fakulty Západočeské univerzity, 2008. ISBN 978-807-0437-117.

STEINOVÁ, D. *Upozornění vydavatelů* IN SARTRE, Jean-Paul. *Nevolnost*. 2. vyd. Překlad Dagmar Steinová. Praha: Odeon, 1993. ISBN 80-207-0387-X

STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. 7. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. ISBN 80-719-2500-4.

THURNHER, Rainer, Wolfgang RÖD a Heinrich SCHMIDINGER. *Filosofie 19. a 20. století*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2009. ISBN 978-807-2981-779.

VIART, Dominique, Bruno VERCIER a Franck ÉVRARD. *Současná francouzská literatura: dědictví, modernita, proměny*. 1. vyd. Praha: Garamond, 2008. ISBN 978-807-4070-341.

VLAŠÍN, Štěpán at al. *Slovník literárních směrů a skupin*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1977.

ŽILINA, M. *Absurdno a angažovanost* In CAMUS, Albert. *Romány a povídky. Cizinec. Mor. Pád. Exil a království*. 1. vyd.. Praha: Odeon, 1969.

9.3 Internetové zdroje

Journal, primary sources and new books [online]. ITHAKA ©2000-2013. [cit. 2013-04-20]. Dostupné z <http://www.jstor.org/>

Frostburg state university [online]. Frostburg: Frosturg state university. . [cit. 2013-04-20]. Dostupné z <http://faculty.frostburg.edu/>

10 ZUSAMMENFASSUNG

Das Thema meiner Diplomarbeit ist Existenzialismus von J.-P. Sartre und Existenzialismus von A. Camus: Die Übereinstimmung und Unterschiede (Problematik der zwischenmenschlichen Beziehungen). Die Arbeit ist in acht Kapiteln geteilt. Am Anfang der Arbeit wird den Lesern die philosophische und literarische Richtung Existenzialismus vorgestellt. Die Unterkapitel erklärt den Begriff französischer Existenzialismus und die Benennung der Arbeit. Wo liegt eigentlich der Unterschied zwischen Existenzialismus von Jean-Paul Sartre und Existenzialismus von Albert Camus und auch bestimmte Übereinstimmungen. Das nächste Kapitel orientiert sich an das Leben und Werk von Jean-Paul Sartre. Danach werden zwei Werke von Jean-Paul Sartre vorgestellt - Der Ekel und Die Mauer, die Werke werden analysiert und vergleicht. Die genaue Linie folgt auch der Teil, der über Albert Camus behandelt. Die analysierten Werke sind Der Fremde und Der Fall, die die Meinungen von Camus beschreiben. Das letzte Kapitel beschreibt die Motive von Existenzialismus und orientiert sich konkret an das Thema der zwischenmenschlichen Beziehungen und Tod.

Das Ziel der Diplomarbeit ist die Analyse der belletristischen Werke von Jean-Paul Sartre und Albert Camus, die die Darsteller des französischen Existenzialismus sind. Beide oben genannte unterscheiden sich in der philosophischen Doktrin und auch in der Lebenseinstellung. Ich habe mich mit der Hilfe der Analyse bemüht die bestimmenden Passagen aus den Werken von beiden Autoren auszuwählen, nachfolgend vergleichen und die Diplomarbeit mündet in eine Synthese, die mit der Analyse des Themas und ausgewählten Passagen unterstützt wird.